

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Quæstiones, Qvæ Dispvatæ Dicvntvr, & Quæstiones
Quodlibetales, siue Placitorum eiusdem S. Thomæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Qvaestio X. De processione personarum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72780](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72780)

De processione diuinarum personarum.

Et habet quinque articulos.

- ¶ Primo Enim quaeritur, vtrum sit aliqua processio in diuinis.
- ¶ Secundo, Vtrum in diuinis sit tantu vna processio.
- ¶ Tertio, De ordine processionum ad relationes in diuinis.
- ¶ Quarto, Vtrum Spiritus sanctus procedat a filio.
- ¶ Quinto, Vtrum Spiritus sanctus remaneat a filio distinctus, si ab eo non procederet.

ARTICVLVS PRIMVS.

QVAESTIO de processione diuinarum personarum. & primo quaeritur, vtrum sit processio in diuinis personis. & videtur quod non. Omne enim quod procedit ab aliquo, distat ab eo. sed diuinaru personaru non est aliqua distantia ab invicem. Dicitur filius ioã. 14. Ego in patre & pater in me est. & sic accipit de Spiritu sancto, quod sit in patre & filio & e converso. ergo in diuinis vna persona non procedit ab alio.

¶ 2 Præ. Nihil quod ad motum pertinet Deo proprie attribui potest, sicut nec aliquid quod materia importat processio autem significat quendam materiam. ergo non proprie potest dici in diuinis.

¶ 3 Præ. Omne procedens præintelligitur processioni, nam procedens est processionis subiectum. sed in diuinis non potest esse aliquid procedens processionem præintellectum. Essentia enim diuina non est procedens, sicut nec genita: relatio autem non præintelligitur processionem, sed e converso, sicut iam dictum est. Non ergo potest esse processio in diuinis.

¶ 4 Præ. Omne procedens sicut ab aliquo procedit oportet quod procedat in aliquid: quod autem in aliquid procedit, non est per se subsistens. Cum ergo personarum diuinarum sint per se subsistentes, non videtur eis competere quod procedant.

¶ 5 Præ. Cum creatura nobiliores, sint etiam Deo similiores, quod inuenitur in inferioribus creaturis non autem in superioribus, nec est in Deo inueniatur sicut quantitas dimensiu, materia & alia huiusmodi: processio autem inuenitur in inferioribus creaturis in quibus vnu indiuiduum generat aliud eiusdem speciei, quod non contingit in creaturis superioribus, ergo neque in Deo processio inuenitur.

¶ 6 Præ. Illud quod derogat diuine dignitati, nullo modo est Deo attribuendum: in hoc autem maxime consistit diuina dignitas, quod est prima causa essendi non habet ab alio esse, cui vix repugnare processio: non autem procedens quodammodo ab alio est. Non ergo dicitur esse quod aliquid sit procedens in diuinis.

¶ 7 Præ. Persona est hypostasis proprietate distincta, ad dignitatem pertinente: accipere autem ab alio (quod importat processio) non videtur ad dignitatem pertinere. non ergo processio debet attribui diuinis personis, sicut aliqua personalis proprietas.

¶ 8 Præ. Illud a quo aliquid procedit, oportet quod aliquo modo causam illius: sed vna persona non potest esse causa alterius. neque enim esse potest materia alterius causa intrinseca, formalis. s. vel materialis: cum in diuinis non sit compositio formæ & materia: nec iterum causa extrinseca, cum vna persona sit in alia. Non ergo est processio in diuinis.

¶ 9 Præ.

Ad XIX. dicendum, quod alia attributa non habent operationem intrinsecam, secundum quam possit attendi processus diuinarum personarum: sicut intellectus & voluntas.

Ad XX. dicendum, quod processio naturæ, & intellectus conueniunt in hoc, quod in utraque processione procedit vnu ab vno, ut similitudo eius a quo procedit: amor autem qui procedit secundum voluntatem, procedit duobus mutuo se amantibus. Nec ex hoc quod est amor, habet quod id sit similitudo amantis, & ideo in diuinis idem procedit per modum naturæ, & intellectus, sicut filius & uerbum: sed alia persona est, quæ procedit per modum voluntatis, ut amor.

Ad XXI. dicendum, quod licet sint quinque notiones in diuinis, tamen solum sunt tres proprietates personales constituentes personas: & propter hoc solum sunt tres persona.

Ad XXII. dicendum, quod relationes ideales sunt Dei ad id, quod est extra. scilicet creaturas: & ideo per eas non distinguuntur personæ in diuinis.

Oportet etiam respondere ad rationes alias quibus concluderetur, quod personarum diuinarum sunt tribus pauciores. Ad quorum primum dicendum, quod in qualibet natura creata inueniuntur multi modi processionum: non tamen secundum quemlibet eorum natura speciei concipitur, & hoc est propter imperfectionem naturæ creatæ, in qua non subsistit quicquid in ea est sicut uerbum hominis quod procedit ab intellectu eius, non est aliquid subsistens, nec etiam amor qui procedit a uoluntate humana: sed filius qui generatur per operationem naturæ, est subsistens in natura humana. & propter hoc hic est solus modus quo natura concipitur, licet in eo sint plures modi processionum: sed in Deo est subsistens quicquid in ipso est. & ideo secundum quemlibet modum processionis communicatur natura in diuinis.

Ad secundum dicendum, quod nihil prohibet etiam a uoluntate aliquid naturaliter procedere. nam & uoluntas aliquid naturaliter uult & amat. scilicet felicitatem, & ueritatis cognitionem: & ideo nihil prohibet quod Spiritus sanctus naturaliter procedat a patre, & filio, quous procedat per modum uoluntatis.

Ad tertium dicendum, quod licet uoluntas, & intellectus non differant in Deo, nisi secundum rationem, tamen oportet illum qui procedit per modum intellectus, realiter distinguatur ab eo, qui procedit per modum uoluntatis. Nam uerbum quod procedit per modum intellectus, procedit ab vno tantum, sicut a dicente: Spiritus uero sanctus, qui procedit per modum uoluntatis, ut amor oportet quod procedat a duobus mutuo se amantibus, uel etiam ex dicente, & uerbo: nihil enim potest amari, cuius uerbum in intellectu non præconcepitur: & sic oportet quod ille qui procedit per modum uoluntatis, sit ab eo, qui procedit per modum intellectus, & per consequens quod distinguatur ab eo.

Ad quartum dicendum, quod qui est ab alio in diuinis, potest esse dupliciter, scilicet per modum uerbi, uel per modum amoris: & ideo qui est ab alio secundum quod communiter dicitur, non sufficit ad constituendum personam incommunicabilem: sed solum secundum quod ad propria determinatur.

Ad quintum dicendum, quod in diuinis sunt quatuor relationes, nedum duæ: sed solum tres ex eis sunt personales, nam una earum. scilicet communis spiratio, non est proprietas personalis, cum sit communis duabus personis: & ideo non sunt in diuinis nisi tres personæ. Alias rationes concedimus.

Ad rationes secundo positas.

Ad argumentum in contrarium ductum.

¶ 9 Præt. Omne procedēs procedit ab aliquo, sicut a principio: vna autē psona nō pōt dici alterius principii, qā cū principii ad principiatū dicatur, oportet aliquā personā principiatā dici. quod vñ solis creaturis cōpetere. Nō ergo est processio in diuinis.

¶ 10 Præt. Nō est principij a prioritate sumptū esse vñ: sed in psonis diuinis nihil est prius, & posterius, vt Athanasius dicit. Nō est ergo vna psona picipiū alterius & sic non debet dici vna procedens ab alia.

¶ 11 Præt. Omne principium est operatiuum vel factiuum: sed vna persona nō est factiua alterius, nec operatiua, alioquin in diuinis personis esset aliquid factum vel creatum. ergo diuina persona non habet principium, neque est procedens.

¶ 12 Præt. Quandoquocūq; est aliquid ab aliquo procedens, oportet esse aliquid cōmune vtrique, qd. si procedenti cōmunicatur ab eo a quo procedit, & aliquid proprium p qd procedens distinguitur ab eo a quo procedit: nihil enim procedit a seipso. Vbiūque autem est aliquid & aliquid, ibi est cōpositio. ergo vbiūque est processio, ibi est cōpositio: in diuinis autē nō est cōpositio. ergo neque processio.

¶ 13 Præt. Omne procedēs ab alio, recipit aliquid ab eo: qd autē recipit aliquid, est indigentis natura: nisi non indigeret nō reciperet, pp quod ē in rebus naturalibus receptibilitas attribuitur materiae: ergo oē procedens est indigentis natura. In diuinis autē nō est aliqua indigentia: sed summa perfectio. ergo nō est ibi processio. Sed dices, qd recipiēs qñ praxisit receptioni, est indigens: qñ vero iam recepit, hēt, & non est indigens: Filius autem & Spiritus sanctus recipiunt quidem a Deo Patre, non tamen praxisit receptioni, & sic in eis nulla est indigentia.

¶ 14 Sed contra, Creatura qualibet est indigentis naturae, & tamen non praxisit receptioni quae recipit esse a Deo. non ergo excludit indigentiam a recipiente, hoc quod receptioni non praxisit.

¶ 15 Præt. Omne qd nō hēt aliquid nisi fm qd recipit illud ab alio, in se consideratum caret illo, sicut aer in se consideratus caret lumine, qd ab alio recipit. Si ergo filius & Spiritus sanctus nō habent esse, nisi per hoc, qd recipiūt a patre (qd oportet dicere si a patre procedūt) necesse est qd si in se considerent, nihil sint. Quod autē in se consideratum nihil est, si hēt eē ab alio, oportet qd ex nihilo sit: & ita qd sit creatura. Si ergo filius & Spiritus sanctus procedunt a patre, oportet quod sint creature, quod est Arianae impietatis. Non ergo est processio in diuinis personis.

¶ 16 Præt. Quod procedit ab aliquo, ad hoc procedit vt sit: quod autē procedit vt sit, non semper fuit, sicut quod procedit ad locum, non semper fuit in loco illo, persona autem diuinā sunt sempiternae: ergo nulla persona diuina est procedens.

¶ 17 Præt. Principium a quo aliquid procedit, hēt aliquam auctoritatē respectu illius, quod procedit a principio. Si ergo aliqua persona diuina pcedit ab alia, vt pote filius & Spiritus sanctus a pfe, oportet qd in patre sit aliqua auctoritas respectu filij & Spiritus sancti: & ita cū auctoritas sit quaedā dignitas, aliqua dignitas erit in patre, quae non est in filio & Spiritu sancto, & sic erit inaequalitas in diuinis personis, qd est contra Athanasium dicentem qd in trinitate nihil est prius & posterius, nihil maius aut minus: sed totae tres personae coeternae sibi sunt & coaequales. non ergo est processio in diuinis personis.

Sed contra est, quod dicit filius Ioan. 8. Ego ex Deo processi, & veni.

¶ 2 Præt. Ioan. 15. dicitur, qd Spiritus veritatis a patre procedit. est ergo processio in diuinis personis.

RESPON. Dicendū, qd cognitio intellectū in nobis sumit principii a phantasia & sensu, q ultra continuum se non extendunt. & inde est qd ex his quae in continuo inueniuntur, transfumimus nomina ad oia quae capimus intellectu: sicut patet in noie distantiae quae primo inuenitur in loco, & exinde trāsumitur ad quacūque formarū differētiā, pp qd oia contraria in quocūq; sint genere, dicuntur esse maxime distantia: licet distantia primo inueniatur in ubi, ut Phylo. dicit in 10 Meta. Similiter autē nomē processiois primo est inuentū ad significandū motū locale, fm quē aliquid ordinate ab uno loco per media ordinatim in extremū trāsit. & ex hoc trāsumitur ad significandū oē illud, in quo est aliquis ordo unius ex alio vel post aliud. & inde est, qd in oī motu utimur noie processiois: sicut dicimus, qd corpus procedit ab albedine in nigredinem, & de parua quantitate ad magnā, & de nō esse in esse, & econuerso & similiter vtimur noie processiois, ubi est aliqua emanatio alicuius ab aliquo: sicut dicim⁹ qd radius procedit a Sole, & oīs operatio ab operante, & etiā operatū, sicut artificiatum ab artifice, uel genitum a generante, & vniuersaliter oēm hmōi ordinē noie processiois significamus. Est autē duplex operatio quaedā quidē transiens ab operante aliqd extrinsecū, sicut calefactio ab igne in lignum, & hęc quidē operatio non est perfectio operantis, sed operati: non. n. aliquid acquiritur igni ex hoc, qd est calefactiens: sed calefactio acquiritur calor. Alia vero est operatio non transiens in aliquid extrinsecū, sed manens in ipso operante, sicut intelligere, sentire, velle, & hmōi: hae autē operationes sunt pfectiones operantis. Intellectus. n. nō est perfectus, nisi per hoc qd est intelligens actū, & similiter nec sensus, nisi per hoc, qd actū sentit. Primum autem operationum generis cōe est uiuentibus, & non uiuentibus: sed fm operationum generis est propriū uiuentium: vnde, si largo modo accipiamus motū p qualibet operatione. sicut Philoso. accipit in 3. de Anima. ut dī q sentire & intelligere, sunt motus quidā, non quidem motus, qui est actus imperfecti, ut definitur 3. Phy. sed motus qui est actus perfecti, sic primum uidetur esse uiuentis: & in hoc ratio uidetur consistere, qd aliquid sit mouens seipsum. Nā quicquid inuenimus per se & in se operari quocumque modo, dicimus uiuere: & per hunc modum Plato posuit, qd primum mouens mouet seipsum. Secundum autem utrumq; operationis generis inuenit in creaturis aliqua processio. Nam fm primum generis dicimus, qd generatum procedit a generante, & factum a faciente. Quātum autem ad scdm operationis generis, dicimus qd uerbum procedit a dicente, & amor ab amante: hmōi autem duplex operationis generis Deo attribuiamus. Genus quidē operatiois in aliud extrinsecū trāseuntis Deo attribuiamus, inquantū dicimus, quod creat, conseruat, & gubernat omnia. Ex quo quidē operationis genere, nulla pfectio Deo aduenire significatur: sed magis quod proueniat in creatura pfectio ex perfectione diuina. Aliud uero operationis generis Deo attribuiamus, inquantū ipsum intelligentem, & uolentem dicimus, in quo ipse pfectio significatur. Non enim esset pfectus, nisi esset intelligens, & uolens actū: & inde est quod confitemur eum uiuētē. Secundum ergo utraq; operationem, Deo processioē attribui-

Quaest. dist. S. Tho. M 3 mus.

Vide 1. p. q. 27. & 1. dist. 13. arti. 1. Et 4. contra Gen. ca. 11.

Li. 10. ex 66. 17. tom. 3.

Ex. 9. Meta.

D. 115.

Li. 3. co. 34. tom. 2.

Lib. 3. conr. tom. 1.

In Timaeo nō multum procul a fine & in dia. 10. de legib. in 3. folio a primi libri numerado.

D. 33.

Symbo- quicq; talius

no Sym- o facti, eumque talius

mus. Secundum quidē primū operationis genus, dicimus diuinam sapientiam, aut bonitatem in creaturas procedere, vt Diony. dicit 9. capit. de diui. no. & etiam q̄ creaturae procedunt a Deo. Secundum uero aliud operationis genus, dicimus in diuinis processionem uerbi, & amoris ipsius, & Spiritus sancti, qui est amor eius, & spiramen uiuificū. Vnde Athanasius in quodam sermone Niceni concilii dicit, q̄ Atriani ponentes filium, & Spiritum sanctū non esse coessentialia patri, per consequens uidebatur dicere Deum non uiuentem & intelligentem: sed mortuum, & sine mente.

AD PRIMVM ergo dicēdū, q̄ obiectio illa procedit de processione, quae attenditur in operatione in aliquid extrinsecum transeuntem: sic autē nō procedunt diuinæ p̄sonæ, sed magis p̄ modum processionis, quae attenditur secundū operationem in operante manentē. Quod enim sic procedit, non distat ab eo a quo procedit, sicut etiā humanum uerbū est in intellectu loquentis, non distans ab eo.

AD SECUNDVM dicēdū, q̄ processio prout significat motū locale, nō ponitur in diuinis p̄sonis, sed s̄m q̄ importat quendam emanationis ordinem.

AD TERTIVM dicēdū, q̄ in processione, q̄ est motus localis, necesse est q̄ p̄cedes processioni p̄intelligatur, cū sit eius subiectū: sed in processione q̄ importat originis ordinē, procedens se habet ad processionē ut terminus. Vñ si procedens sit ex materia & forma cōpositū, & p̄ uia generationis in esse productū, materia quidē p̄existit processioni ut subiectum, forma uero uel etiā cōpositum sequitur s̄m intellectu ad processionem ut terminus: sicut cū ignis ab igne p̄ generationē procedit. Cum uero id q̄ procedit nō est cōpositum, sed forma tm̄ uel etiam per creationem in esse eductum, cuius terminus est tota rei substantia, tunc nullo mō p̄cedes p̄intelligit processionem, sed e cōuerso: sicut creatura nō p̄intelligit creationem, nec splendor processioni ipsius a Sole, nec uerbū processioni eius a dicente, & similiter nec uerbum processioni eius a patre.

AD QUARTVM dicēdū, q̄ s̄m processione q̄ importat originis ordinē potest aliquid procedere, ut in se subsistens nō relatu ad aliud, quamuis secundū processionem localem procedat aliquid, non ut simpliciter in se subsistat, sed ut sit in loco. Talis autem processio non est in diuinis p̄sonis.

AD QUINTVM dicēdū, q̄ in intellectuualibus substantiis q̄ sunt nobilissima creaturae, ē etiā processio secundū operationē intellectus & uoluntatis: & quātū ad hoc inuenit in eis increatae trinitatis imago: sed uerbū & amor in eis non sunt p̄sonæ subsistētes Earum enim intelligere, & uelle non est ipsarū substantia: sed hoc proprium Dei est. unde uerbum & amor procedunt in Deo, ut p̄sonæ subsistētes: non autem in intellectuualibus creaturis.

AD SEXTVM dicēdū, q̄ h̄c originē ab aliquo q̄ sit in essentia diuersum, derogat dignitati diuinæ: hoc n. est propriū creaturae, sed h̄c originē ab aliquo coessentiali, magis ad perfectionem diuinā p̄tinet. Non enim esset in diuinitate perfectio, nisi esset ibi intelligere, & uelle in actu. Quibus positis necesse est poni uerbi, & amoris processionem.

AD SEPTIMVM dicēdū, q̄ licet accipere in quātū hmōi p̄fectionem non dicat, tm̄ ex parte eius a quo accipitur, p̄fectionem importat & p̄cipuā in diuinis p̄sonis, quae accipiunt plenitudinem deitatis.

F AD OCTAVVM dicendum, q̄ Latini doctores ro vel nunquam ad significandum originem diuinarum p̄sonarum, nomine causae vtuntur: tum quia causae apud nos respōdet effectus, uendens cogitur filium uel Spiritum sanctum factos dicere patrem non dicimus causam eorum: tum quia nos nomen causae significat aliquid in essentia uersum: dicimus enim causam ad quam sequitur aliquid: tum etiam quia apud gentiles Philosophos nomen causae dictum de Deo, habitudinem ipsius ad creaturas designat. Dicunt enim Deum esse primā causam, & creaturas esse eius causata: unde ne aliam filium & Spiritum sanctum inter creaturas secundū essentiam a Deo diuersas suspiceretur esse ponendum nomen causae refugimus in diuinis. Graeci tamen absolutius in diuinis vtuntur nomine causae, ex ipsa sola origine significantes: & ideo in diuinis p̄sonis vtuntur nomine causae. Aliquid enim inueniēter in lingua Latina dicitur, quod propter p̄rietatem idiomatis conuenienter in lingua Graeca dici p̄t. Non autem oportet si nomen causae dicitur in diuinis secundum Graecos, q̄ eodem modo accipiatur, sicut cum de creaturis dicitur, prout in quatuor genera secundum Philosophos diuiditur.

AD NONVM dicendum, q̄ inter oīa ad originem spectantia, magis cōuenit in diuinis hoc nomen p̄cipuum. Quia n. diuina comprehendit a nobis non possunt, conuenientius a nobis significantur p̄ nomina communia quae indefinite aliquid significant, quam per nomina specialia, quae definitiue spectant expriment. unde hoc nomen, Qui est, quod dicitur in Damasceno significat substantia pelagius finitum, cōuenientissimum nomen dī esse, vt patet Exo. 3. Sicut autē cā cōmuniō est quam elementum, quod significat aliquid primum & simpliciter genere causae materialis: ita ē principium est cōmunius quam causā. Nam prima pars motus, uel nē dī principium: sed nō causa. In quo patet, q̄ principium potest dici aliquid, quod non est secundum essentiam distinctum, ut punctum lineae, aut autem causa: maxime si loquamur de cā originis, quae est cā efficiens. Quāuis autem pater dicatur esse principium filij, & Spiritus sancti, non tamen detur indifferenter dicendum, q̄ filius sit principium, uel etiam Spiritus sanctus: licet etiam hoc modo loquendi Graeci vtantur, & possit apud sanctos intelligētes concedi tamē ea quae minorationem inquam importare uidentur, refugere debemus: uel filio, uel Spiritus sancto attribuantur, propter Atrianorum errorem uitandum: sicut Hila. & si cōcedat patrem esse maiorem filio propter auctoritatem Cypriani, non tamen cōcedit quod filius sit minor patre, cui est aequale esse donatum a patre. Et similiter non est extendendum nomen subauctoritatis uel principii in filio, licet nomen auctoritatis uel principii concedatur in patre.

K AD X. dicendum, q̄ licet principium s̄m rōnis nominis a prioritate sumatur, q̄ non tamē importat ad significandum prioritatem, sed originē. sicut enim hoc nomē lapis nō imponitur ad significandū latitudinē pedis, licet ab hoc nomē sumi uideatur. licet ergo pater nō sit prior filio, est tamē eius principium.

AD XI. dicendum, quod non omne principium est operatiuum uel factiuum: neutro enim motu punctum est principium lineae.

AD XII. dicēdū, q̄ in filio est aliqd cōe p̄t. Relatio, & aliqd p̄ qd a patre distinguit. Relatio, Non tamen

Es. r. p. r. ante mediū ipsius.

In epistola contra eos qui dicunt Spiritum sanctū esse creaturā a med.

¶ 10 Præ. Modus aliqd adijcit rei, & p consequens cōpositionē facit, & multo magis si sit modorum pluralitas: sed ī diuinis est oīmoda simplicitas. ergo nō est ibi modorū pluralitas, ut possit dici q̄ filius procedit uno mō. s. per modū naturæ, & Spiritus sanctus alio modo, scilicet per modum voluntatis.

¶ 11 Præ. In diuinis uolūtas nō plus differt a natura, quā intellectus: sed non est alia processio in diuinis per modū intellectus ab ea, q̄ est per modū naturæ: ergo ē nō est alia processio quæ est p modū uolūtatē ab ea, quæ est p modū naturæ. Sed dicendū, q̄ processio Spiritus sancti differt a processione filii, ex eo q̄ processio filii est a nō procedente tm̄. Ca. patre. processio autem Spiritus sancti est a non procedente, & procedente simul, scilicet a patre & filio.

¶ 12 Sed contra, si ponantur duæ processiones ī diuinis, oportet q̄ differant numero tm̄, aut specie: si numero tantum, sequitur q̄ utraque processio debeat dici generatio uel natiuitas, & uterque procedēs debeat dici filius: si at differat sp̄, oportet q̄ natura per processionem communicata specie differat. Sic enim specie differt processio hominis, & eq̄ a suo principio, non autem processio Sortis & Platonis. Cum ergo una tantum sit natura diuina, non possunt esse plures processiones specie differētes, per hoc quod vna est a procedente, alia uero non.

¶ 13 Præ. Filius & Spiritus sanctus nō distinguuntur ad modū eorum, quæ specie differunt in creaturis, sunt. n. unius naturæ hypostasēs: processiones autē quibus procedūt aliqua quæ sunt specie unum, numero uero differentia, nō differunt secundū sp̄m, sicut generatio Sortis, & generatio Platonis. ergo processio filii & processio Spiritus sancti non sunt distinctæ processiones secundum speciem.

¶ 14 Præ. Sicut aliquid pōt esse procedens a procedente, ita potest esse aliquis natus a nato: ut pater in hoībus, in quibus qui nascitur ab uno, habet alium de se natum. Si ergo in diuinis sunt duæ processiones per hoc quod a procedente alius procedit, pari ratione potuerūt esse duæ generationes, per hoc quod a genito alius generatur.

¶ 15 Præ. Si processio Spiritus sancti distinguitur a processione filii, per hoc q̄ Spiritus sanctus pcedit a non procedente, & procedente, id est a patre & filio: aut procedit ab eis in quantum sunt unum: aut in quantum sunt plures. Si in quantum sunt plures, sequitur q̄ Spiritus sanctus sit compositus: nam processio unius simplicis non potest esse nisi ab uno, sicut a principio. Si autem procedit ab eis in quantum sunt unū, nihil differt, q̄ procedit a pluribus, aut q̄ pcedit ab uno solo. Nō ergo pōt processio Spūs sancti distingui a processione filii per hoc, q̄ filius procedit ab uno solo. sed Spiritus sanctus a duobus.

¶ 16 Præ. Processio conuiduitur paternitati & filiationi, dicitur enim tres esse proprietates personales: sed in diuinis est tantum vna paternitas, & una filiatione: ergo etiam tantum una processio.

¶ 17 Præ. In creaturis non inuenitur, nisi unus processiois modus, p quē cōmunicetur natura, ppter quod Cōmentator dicit in 7. Physi. q̄ non sunt eadē specie animalia quæ generātur ex femine, & quæ generantur sine femine per putrefactionem: natura autem diuina est una tantum. ergo non potest cōmunicari nisi per unum modum processiois. non sunt ergo plures processiones in diuinis.

¶ 18 Præ. Filius pcedit a patre ut splendor, s̄m illud Hebr. Qui cum sit splendor gloriæ. Et hoc ideo,

quia filius procedit a patre, ut coæternus ei, sicut splendor a Sole uel ab igne: sed similiter Spiritus sanctus procedit a patre coæternus ei. ergo procedit ab eo eodem modo sicut filius, & ita non sunt plures processiones in diuinis.

¶ 19 Præ. Processio æterna diuinæ psonæ, est rōnā cā ipalis processiois creaturæ, & eius quod in creatura est. Vnde Aug. sup Gene. ad literā sic exponit illud, qd̄ d̄r Gene. Dixit & factū est, i. uerbum genuit in quo erat ut fieret. Filius autem est pfecte rō, & cōductionis creaturæ: nō ergo oportet eē alia processiois diuinæ personæ, præter processionē filii.

¶ 20 Præ. Quāto natura est pfectior, tāto p pauca operatur: sed natura diuina est pfectissima. Cum ergo natura creata vna nō cōmunicetur, nisi per unum modum processiois, nec diuina natura cōmunicari poterit: nisi p unum processiois modum.

¶ 21 Præ. Ab uno simplici non pōt eē, nisi uolūtatē pater est unū simplex. ergo ab eo non pōt eē rō, processio vna. nō sunt ergo processiones plures ī diuinis.

¶ 22 Præ. Vnumquodq̄ ex hoc gnari d̄r, q̄ accipit formā: nā generatio in rebus creatis est mutatio formā: sed Spiritus sanctus sua processione accipit formā, i. essentiā diuinam, de qua d̄r Phil. 2. Cōmū forma Dei esset & c. ergo processio Spiritus sancti est generatio, & ita non differt a generatione filii.

¶ 23 Præ. Natiuitas est uia in naturam, sicut ipsum nomen demōstrat: sed p processionem Spiritus sancti cōdicatur ei diuina natura. ergo processio Spiritus sancti est natiuitas. nō ergo differt a processione filii: & ita non sunt duæ processiones in diuinis.

¶ 26 Sed cōtra uē, q̄ sunt in diuinis plures processiones q̄ duæ. Est enim processio p modum naturæ, in quā filius nōatur, & processio p modum intellectus, s̄m quā nōatur uerbum, & processio p modum uoluntatis, s̄m quā nōatur in diuinis amor: procedens, sunt ergo in diuinis tres processiones. Sed dicendum, q̄ vna & eadem est processio in diuinis quæ est per modum naturæ, & quæ est per modum intellectus: nam idem est filius & uerbum.

¶ 25 Sed contra, processiones creaturarum exemplatæ sunt a processioibus diuinarum personarum: unde d̄r Ephē. 3. de Deo patre, q̄ ex eo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur: sed in creaturis alia est processio naturæ, secundum quam homo generat hominem, & alia processio intellectus, s̄m quam intellectus producit uerbum. ergo necesse est in diuinis esse vna processio, quæ est per modum intellectus, & quæ est per modum naturæ.

¶ 26 Præ. Secundum Dionys. 2. cap. de diu. nom. diuinam bonitatem pertinet ut procedat: sed pater est summe bonus. ergo procedit. Sunt ergo in diuinis tres processiones, vna qua procedit pater, & alia qua procedit filius, & tertia qua procedit Spiritus sanctus.

¶ SED CONTRA uidetur, quod in diuinis sunt tantum processiones. Dicit enim Aug. in 5. de Trinit. quod processio filii, genitura uel natiuitas est: processio autem Spiritus sancti, natiuitas non est: utraque tamen ineffabilis est. Sunt ergo in diuinis duæ tantum differentes processiones.

RESPON. Dicendum, q̄ Hæreticorū in fāta cogit antiquos fidei Doctores de his quæ sunt fidei disputare. Arius. n. astimauit q̄ esse ab alio, diuine pugnet naturæ. Vnde posuit q̄ filius & Spiritus sanctus, q̄ in scripturis sanctis ab alio esse dicuntur. creaturæ: Ad cuius erroris destructionē necessitas fuit

12. metaph. cō. 12. & 18. & 17. com. 23.

fuit sanctis patribus manifestare, quod non est impossibile esse aliquid procedens a Deo patre, quod sit ei coessentialis, inquantum accipit ab eo eandem naturam, quam pater habet. Sed quia filius ex eo, quod accipit a patre eius naturam, dicitur ab eo natus vel genitus, Spiritus sanctus autem non dicitur in scripturis natus vel genitus: & cum dicitur esse a Deo, aestimavit Macedonius quod Spiritus sanctus non sit coessentialis patri, sed sit eius creatura: non enim credebatur quod aliquis possit ab alio naturam eius accipere, nisi ab eo nasceretur, & eius filius esset. Unde aestimavit infallibiliter sequi, si Spiritus sanctus accipit a patre naturam, & essentiam eius, quod sit genitus & filius. & ideo ad huius erroris exclusionem necessarium fuit, quod Doctores nostri manifestarent quod divina natura potest coicari duplici processione. Quartum vna est generatio vel natiuitas, alia vero non: & hoc est querere processionum distinctionem in diuinis. Quidam ergo dixerunt, quod processionem in diuinis distinguunt seipsum, & ratio huius positionis fuit, quia ponebant quod relationes non distinguunt diuinas hypostasies: sed earum distinctionem manifestant tantum, & stimantes quod relationes in diuinis essent ad modum proprietatum individualium in rebus creatis, quae distinctionem individualium non causant: sed manifestant tantum. Dicunt ergo quod hypostasies in diuinis distinguuntur solum per originem. Et quia ea quibus primo aliqua distinguuntur, oportet quod seipsum distinguantur, sicut differentiae oppositae, quibus species differunt, distinguuntur seipsum, ne in infinitum procedatur, ideo dicunt quod processionem in diuinis distinguunt seipsum. Hoc autem non potest esse verum, nam unumquodque distinguitur ab alio secundum speciem per id a quo speciem habet, & secundum numerum per id a quo indiuiduatur: differentia autem inter processionem diuinam oportet quod sit non solum sicut ea quae differunt numero tantum: sed etiam sicut ea quae differunt specie, cum vna sit generatio, alia vero non. Relinquit ergo quod processionem diuinam distinguantur secundum id a quo speciem habent. Nulla autem processio, nec operatio, nec motus habet speciem a se: sed sortitur speciem a termino uel a principio. Unde nihil est dictum, quod processionem aliquam distinguant seipsum: sed oportet quod distinguantur penes principia, uel penes terminos. Et ideo dixerunt quidam quod processionem in diuinis distinguuntur penes principia: secundum hoc dico quod una processio est per modum naturae uel intellectus, alia uero per modum voluntatis: nomina enim intellectus & voluntatis, significare videntur quaedam operationum, & processionum principia. Sed si quis diligenter consideret, de facili videre poterit, quod hoc non sufficit ad diuinarum processionum distinctionem: nisi aliud addatur. Cum enim oporteat in procedente inueniri similitudinem eius, quod est processionis principium, sicut in rebus creatis similitudinem formae generatis, necesse est esse in genito: oportet quod si processionem in diuinis distinguuntur per hoc quod principium vnius est natura uel intellectus, alterius uero voluntas, quod in procedente secundum vnam processionem inueniatur tantum id, quod naturae est uel intellectus, in altero uero, id quod est uoluntatis tantum: quod pater esse falsum. Nam per vnam processionem, quae est filij a patre, coicatur pater filio quicquid habet, & naturam, & intellectum, & potentiam, & voluntatem, & quicquid absolute dicitur, ut sicut filius est

A verbum, i. sapientia genita, ita potest dici natura uel voluntas uel potentia genita, i. per generationem accepta, uel magis huiusmodi per generationem accipiens. Unde patet quod ex quo omnia attributa essentialia concurrunt in vnam processionem filij, quod non possit processionum differentia inueniri secundum rationes attributorum diuersas: ita quod per vnam processionem attendatur communicatio vnius attributi, & per aliam communicatio alterius. Cum autem processionis terminus sit habere (cum ad hoc procedat persona diuina, ut habeat quod accipit procedendo) processionem autem secundum terminos distinguant, necesse est ut sicut habes distinguatur in diuinis: ita distinguatur & procedens. habens autem non distinguatur in diuinis ab habente per hoc, quod hic habeat haec attributa, ille uero alia: sed per hoc quod eadem vnus habet ab alio. Nam omnia quae habet pater, habet filius: sed in hoc distinguatur filius a patre, quia filius habet ea a patre. Sic ergo procedens ab alio procedente distinguatur, non quia vnus haec procedendo accipiat, alius illa: sed quia vnus eorum ab alio accipit. Quicquid ergo inuenitur in processione diuina, quod statim in vna processione potest intelligi, nulla alia praeter intellecta, vnius tantum processionis est: ibi uero statim alia processio inueniri potest, ubi eadem quae per primam processionem sunt accepta, iterum deriuant in aliam. Et sic solus ordo processionum, qui attenditur secundum originem, processionem multiplicat in diuinis. Unde conuenienter dixerunt, qui posuerunt vnam processionem esse per modum naturae, & intellectus, aliam per modum voluntatis, quantum ad id, quod processio quae est secundum naturam uel intellectum, non praerogit aliam processionem: processio autem quae est per modum voluntatis, aliam processionem praerogit. Nam amor alicuius rei non potest a voluntate procedere, nisi praetelligatur processisse ab intellectu illius rei uerbum conceptum: bonum enim intellectum est obiectum voluntatis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod processio in diuinis dicitur esse substantialis, quia non secundum aliquid accidens attenditur: sed per eam, substantiam recipit persona procedens secundum & tertium coicidimus.

AD QVARTVM dicendum est, quod nihil prohibet a voluntate aliquid naturaliter procedere. Voluntas enim naturaliter tendit in vltimum finem, sicut & quilibet alia potentia naturaliter operatur ad suum obiectum. Et inde est, quod homo naturaliter appetit felicitatem: & eodem modo Deus naturaliter amat suam bonitatem, sicut et naturaliter intelligit suam veritatem. Sicut ergo filius naturaliter procedit a patre ut uerbum, ita Spiritus sanctus naturaliter procedit ab eo ut amor: nec tamen Spiritus sanctus procedit per modum naturae. hoc enim procedere dicitur in diuinis per modum naturae, quod procedit sicut ea quae in creaturis a natura producuntur, & non a voluntate. Sic ergo differt naturaliter produci, & produci per modum naturae. dicitur enim aliquid produci naturaliter, propter naturalem habitudinem quam habet ad suum principium: per modum uero naturae produci dicitur, quod producit ab aliquo principio sic producente, sicut natura producit.

AD QUINTVM dicendum, quod naturalis necessitas secundum quam voluntas aliquid ex necessitate uelle dicitur, ut felicitatem, libertati uoluntatis non repugnat, ut Augustinus docet in 5. lib. de ciuit. Dei. Libertas enim uoluntatis, uolentiae uel coactioni opponitur. Non est autem uolentia uel coactio in hoc, quod aliquid secundum

Lib. 5. c. 10. tom. 5.

eundem ordinem suae naturae mouetur, sed magis in hoc quod naturalis motus impeditur: sicut cum irapeatur graue ne descendat ad medium. vnde voluntas libere appetit felicitatem, licet necessario appetat illam. Sic autem & Deus sua voluntate libere amat seipsum, licet de necessitate amet seipsum. Et necessarium est quod tantum amet seipsum, quantum bonus est, sicut tantum intelligit seipsum, quantum est. libere ergo spiritus sanctus procedit a patre, non tamen possibiliter, sed ex necessitate. Nec possibile fuit ipsum procedere minorem patre: sed necessarium fuit ipsum patri esse aequalem, sicut & filium qui est verbum patris.

AD SEXTUM dicendum, quod creatura non procedit a voluntate diuina naturaliter, neque ex necessitate: licet enim Deus sua voluntate naturaliter & ex necessitate amet suam bonitatem, & talis amor procedens sit spiritus sanctus: nec tamen naturaliter aut ex necessitate vult creaturas produci, sed gratis. Non enim creaturae sunt vltimus finis voluntatis diuinae, neque ab eis dependet bonitas Dei qui est vltimus finis, cum ex creaturis diuinae bonitati nihil accrescat: sicut etiam homo, ex necessitate vult felicitatem non tamen ea quae ad felicitatem ordinantur.

AD SEPTIMUM dicendum, quod licet natura & voluntas in Deo non differant, sed ratione tantum: tamen ille qui procedit per modum voluntatis, oportet quod realiter differat ab eo qui procedit per modum naturae, & vna processio realiter ab alia differat. Dicitur enim quod processio per modum naturae intelligitur, quando aliquid procedit ab aliquo, sicut illud quod procedit a natura: & similiter per modum voluntatis, quando procedit sicut id quod procedit a voluntate. Saep enim voluntas aliquid producit aliqua processione praesupposita. Non enim voluntas in aliquid tendit, nisi praesistente productione intellectus aliquid concipientis: cum bonum intellectum moueat voluntatem, processio autem, quae est a naturali agente, non praesupponit aliam processione, nisi per accidens, in quantum scilicet vnum naturale agens dependet ab alio naturali agente: sed tamen hoc non pertinet ad rationem naturae, in quantum natura est. Vnde illa processio per modum naturae intelligitur in diuinis, quae nullam aliam praesupponit: illa vero per modum voluntatis, quae ex praesupposita processione principium sumit. Et sic oportet processione esse ex processione, & procedentem ex procedente: hoc autem facit realem differentiam in diuinis. Octauum concedimus.

AD NONVM dicendum, quod vtriusque processione similitudinem Deus indidit creaturis: sed tamen per processione quae est per modum naturae, natura in rebus creatis communicari potest: effectus enim est similis agenti in quantum est agens. vnde per actionem, cuius natura est principium, effectus naturam recipere potest: sed per actionem cuius voluntas est principium, effectus non potest recipere, nisi similitudinem eius quod est in voluntate, sicut finis vel forme, ut in artificialibus patet. Quicquid autem est in Deo, est diuina natura. vnde oportet quod per vtramque processione natura communicetur.

AD X. dicendum, quod cum dicitur in diuinis processio per modum naturae vel voluntatis, non ponitur in Deo modus qui sit qualitas diuinae substantiae superaddita, sed ostenditur similitudinis cuiusdam comparatio inter processiones diuinas, & processiones quae sunt in rebus creatis.

AD XI. dicendum, quod in diuinis processio quae

est per modum intellectus, non distinguit a processione quae est per modum naturae: distinguitur autem ab vtraque processio quae est per modum voluntatis. Et hoc propterea. Primo quidem, quia sicut processio, quae est per modum naturae, non pexigit aliam processione, ita nec processio quae est per modum intellectus: processio autem quae est per modum voluntatis, de necessitate pexigit processione, quae est per modum intellectus. Secundo quia sicut natura producit aliquid in similitudinem sui, ita & intellectus intra quae extra: intra quidem sicut verbum est similitudo rei intellectae, & intellectus intelligens seipsum extra autem sicut forma intellecta inducitur in artificiatum. Voluntas autem non producit suam multitudinem: nec intus nec extra. Intus quidem non quia amor qui est intrinseca processio voluntatis, est similitudo aliqua voluntatis vel voliti. sed quodam impressio relicta ex voluntate in volito, aut quod vniu vniu ad alterum. Extra autem non, quia voluntas imprimi in artificiatum formam intellectam potest quod voluntatem secundum ordinem rationis. vnde principium est similitudo intellectus, licet secundario voluntatis. Tertio quia processio natura est tantum ab uno sicut ab agente, si sit perfectum agens. Nec obstat quod in animalibus generatur aliquid ex duobus. scilicet patre & matre. Nam solus pater est agens in generatione, mater vero patris: similiter autem processio intellectus est ab uno solo, sed amicitia quae est amor mutuus procedit ex duobus adiuuicem se amantibus.

AD XII. dicendum, quod licet in diuinis non proprie dicatur genus & species, vel vniuersale & particulare: tamen ut de diuinis secundum quandam similitudinem creaturarum loquamur, Pater & Filius & Spiritus sanctus distinguuntur sicut plura individua vniuersae speciei, ut etiam Damascenus dicit. Sed attendendum est, quod in aliquo individuo in genere substantiae possumus speciem dupliciter considerare: vno modo speciem hypostasis ipsius, alio modo speciem proprietatis individualis. Dato enim quod Sortes sit albus, & Plato sit alger, & posito quod albedo & nigredo sint proprietates indiuiduantes Sortem & Platonem, verum est dicere quod Sortes & Plato sunt vniu speciei, sub qua speciei hypostases continentur. Conueniunt enim in humanitate, sed distinguuntur secundum speciem proprietatis albedo, n. & nigredo speciei differunt, & similiter est in patre & filio. Considerant enim ut vnum speciem, cuius istae hypostases sunt supposita, in quantum indiuiduant in vna natura deitatis. sed secundum speciem proprietatis personalem inueniuntur differre, paternitas enim & filiatio sunt relationes secundum speciem diuersae. Sciendum est etiam, quod generatio in rebus creatis per se ordinatur ad speciem naturae, intendit generare hominem. Vnde & natura speciei per generationem multiplicatur in rebus creatis: processio autem in diuinis est ad multiplicationem hypostasis, in quibus natura diuina vniu differentes quasi secundum speciem, propter differentiam proprietatis personalem: licet in procedentibus sit vna natura communis. Et per hoc patet solutio ad XII. & ad XIII.

AD XV. dicendum, quod Spiritus sanctus, pater & filio in quantum sunt plures, si habeat receptus ad supposita spirantia. Cum enim Spiritus sanctus sit amor mutuus & nexus duorum, oportet quod ab eis duobus spirant: sed si habeatur respectus ad id quod spirantes spirant, sic procedit ab eis, in quantum

in corp. ar.

K

AD XV. dicendum, quod Spiritus sanctus, pater & filio in quantum sunt plures, si habeat receptus ad supposita spirantia. Cum enim Spiritus sanctus sit amor mutuus & nexus duorum, oportet quod ab eis duobus spirant: sed si habeatur respectus ad id quod spirantes spirant, sic procedit ab eis, in quantum

vnum in natura diuina. Non enim potest ab aliquo procedere Deus, nisi a Deo.

AD XVI. dicendum, qd processio q̄ condiuidit̄ paternitati & filiationi, est propriet̄as p̄sonalis Spiritus sancti. Quae licet sit relatio, quia tamen non est nominata sicut paternitas & filiat̄io, significat̄ nomine process̄ionis, ac si filiat̄io esset innominata, & significaret nomine natiuitatis, qd̄ est speciale nomen process̄ionis filij. Processio aut̄ Spiritus sancti non h̄t speciale nomen, eo qd̄ per talem modū process̄ionis, non inuenitur in creaturis aliqua natura cōicari, ut iam dictum est. Nomina vero a creaturis in diuina transferimus: vnde non sequitur quod process̄io communis in diuinis sit vna tantum.

AD XVII. dicendum, qd̄ in creatura quae est accidentium susceptiua, potest aliquid esse quod nō est rei natura: non autem in Deo. Et propter hoc in diuinis secundum quemlibet modum process̄ionis communicatur natura, non autem in creaturis: licet enim sint in eis process̄iones diuersae, tamen natura non communicatur nisi per vnum modum.

AD XVIII. dicendum, qd̄ procedere a patre secundum modum coeternitatis competit process̄ioni filij, in quantum est process̄io diuina, vnde conuenit etiam process̄ioni Spiritus sancti: tamen non competit process̄ioni filij secundum quod distinguitur a process̄ione Spiritus sancti.

AD XIX. dicendum, qd̄ filius est sufficiens ratio process̄ionis tp̄alis creaturae, vt verbum & exēplar: sed oportet qd̄ Spiritus sanctus sit ratio process̄ionis creaturae, vt amor. Sicut enim dicitur Sapient. 9. qd̄ Deus facit omnia suo verbo, ita dicitur Sapient. 11. qd̄ diligit omnia quae sunt, & nihil odit eorum quae fecit. Et Dion. dicit in 4. c. de diu. nom. quod diuinus amor non permittit ipsum sine germine esse.

AD XX. dicendum, quod natura perfecta in multis operationes potest, licet ad vnamquamque operationem ei pauca sufficiant.

AD XXI. dicendum, quod a patre vno & solo, est vna sola process̄io. scilicet a patre autem & a filio simul, est alia process̄io, scilicet Spiritus sancti.

AD XXII. dicendum, qd̄ process̄io Spiritus sancti est process̄io amoris: p̄ process̄ionem autem amoris non producit aliquid, ut recipiens formam eius a quo procedit, sicut naturā. & ideo process̄io amoris non h̄t rationem generationis uel natiuitatis. Sed qd̄ Spiritus sanctus naturam & formam Dei patris recipiat sua process̄ione, hoc habet in quantum est amor Dei, in quo non est aliquid, quod non sit de natura ipsius. Et per hoc patet responsio ad XXI.

Ad ea etiam quibus ostēdebatur, qd̄ sunt in diuinis plures process̄iones q̄ duae, respondendum est.

Ad quorum primum dicendum, qd̄ in diuinis vna & eadem est process̄io quae est per modum intellectus, & quae est p̄ modū naturae, ut supra ostensū est.

AD SECVNDVM dicendum, qd̄ natura humana materialis est. i. ex materia & forma composita, & ideo in hominibus process̄io per modum naturae, nō potest esse nisi secundum aliquam transmutationem naturalem: process̄io autem quae est per modum intellectus, semper est immaterialis, s̄m qd̄ ipse intellectus immaterialis est: vnde in hominibus non potest esse vna & eadem process̄io, quae est p̄ modum naturae, & quae est per modum intellectus: in diuinis autem est vna & eadem, eo quod natura diuina immaterialis est.

AD TERTIVM dicendū, qd̄ aliud est procedere in

alterum, & aliud est procedere ab alio: procedere enim in alterum est suam similitudinem alteri communicare. Et per hunc modum est intelligenda diuinae bonitatis process̄io in creaturas, secundum Dionysium: procedere autem ab alio est esse ab alio habere, & sic loquimur hic de process̄ione, secundum quem modum constat, qd̄ non conuenit patri procedere.

ARTICVLVS III.

De ordine process̄ionis ad relationem in diuinis.

TERTIO quaeritur de ordine process̄ionis ad relationem in diuinis. Et videtur quod process̄io secundum intellectū sit prior relatione in diuinis. Dicit enim Magister in 27. dist. 1. lib. Sent. quod pater semper est pater, quia semper genuit filium. Generatio autem process̄ionem significat, pater autem relationem, ergo process̄io secundum intellectū praecedit relationes in diuinis.

¶ 2 Præt. Phil. dicit in 5. Metaph. quod relationes ex actionibus innascuntur, vel ex quantitatibus. Constat autem quod relationes diuinae nō innascuntur ex quantitate, ergo secundum modum intelligendi consequuntur ex actione: process̄iones autem in diuinis personis significatur per modum personaliū actionum, ergo process̄iones in diuinis praecedunt secundum intellectū relationes.

¶ 3 Præt. Absolutum est prius relatiuo, sicut vnum est prius quam multa: sed actiones magis ad absoluta accedunt quam relationes, ergo priores sunt secundum intellectū.

¶ 4 Præt. Omne relatiuum ad aliud dicitur: non autem potest esse aliud, vbi non est distinctio, ergo relatio distinctiōem praesupponit. Distinctio autem in diuinis personis est secundum originem, prout, si vnus procedit ab alio, ergo process̄iones secundum intellectū praecedunt relationes in diuinis.

¶ 5 Præt. Omnis process̄io praecedit secundum intellectū process̄ionis terminum: filiat̄io autem q̄ est relatio filij, est terminus natiuitatis, quae est eiusdem filij process̄io, ergo process̄io filij praecedit filiat̄ionem: sed filiat̄io & paternitas sunt simul non solum natura, & tempore, sed etiam intellectu: quia vnum relatiuorum est de intellectu alterius. Natiuitas ergo filij praecedit paternitatem secundum intellectū, & multo magis generatio quae est actus patris. Process̄iones ergo simpliciter relationes praecedunt secundum intellectū in diuinis.

SED CONTRA, prius secundum intellectū est persona, quam actio personalis: relationes aut̄ sunt constitutivae personarum, process̄iones autem sunt quasi personales actiones, ergo prius secundum intellectū sunt relationes quam process̄iones.

¶ 2 Præt. Process̄io oportet, quod sit alicuius ab alio: sicut enim nulla res generat seipsam vt sit, vt August. dicit in 1. de Trin. ita nulla res a seipsa procedit, process̄io ergo distinctiōnem in diuinis requirit. Distinctio autem non est in diuinis, nisi per relationes, ergo process̄iones in diuinis praesupponunt relationes.

RESPON. Dicendū, qd̄ ordo absq̄ distinctiōne nō est. Vnde vbi non est distinctio secundum rem, sed solum secundum modum intelligendi, ibi non potest esse ordo: nisi secundum modū intelligendi. Distinctio aut̄ secundum rem in diuinis non est, nisi personarum adinuicē, & oppositarum relationum, vnde in diuinis non est ordo realis, nisi quantum ad personas, inter quas est ordo naturae, secundum August. prout

Locis in ar. guncitatis.

Li. 1. dist. 27.

Lib. 5. c. 6. 20. com. 3.

Lib. 1. c. 1. an te medium, tom. 3.

Vide. 3. qu. 41. art. 4. & 42. art. 3.

solucio. ad 21. ar.

24. p. in princ. &

soluc. ad 21. arg.

Capit. 4. in
p. 1. a medio il
lus.

prout est alter ex altero, nō q̄ alter sit prior altero. Processiones autem, & relationes non distinguuntur in diuinis secundum rem, sed solum secundum modum intelligendi. Vnde & Aug. dicit de Fide ad Petrum, q̄ proprium patris est quod genuit filium. In quo datur intelligi, q̄ generare filiū sit proprietas patris: nec est alia proprietas quā paternitas, quā dicitur esse patris proprietas personalis. Non est ergo inter processiones, & relationem in diuinis quarendus ordo secundum rem, sed secundum modum intelligendi tantum. Sicut autem relatio, & processio in diuinis sunt idem secundum rem, & differunt secundum rationem tantum: ita & ipsa relatio, quāuis sit vna secundum rem, est tamē multiplex secundum modum intelligendi. intelligimus enim ipsam relationem, vt constitutiua personae: quod quidem non habet in quantum est relatio: quod ex hoc patet, quia relationes in rebus humanis non constituunt personas, cum relationes sint accidentia: persona vero est aliquid subsistens in genere substantia: substantia autem per accidens constitui non potest, sed habet hoc relatio in diuinis q̄ personam constituat, in quantum est diuina relatio: ex hoc enim habet, quod sit idem cū diuina essentia, cum in Deo nullum accidens esse possit, relatio enim quia secundum rem est ipsa natura diuina, h̄ postquam diuinam constituere potest. Est ergo alius modus intelligendi quo intelligitur relatio, vt constitutiua diuinæ personae, & alius quo intelligitur relatio, vt relatio est: vnde nihil prohibet quod quantum ad vnum modum intelligendi, relatio præsupponat processionem, quantum vero ad alium sit e conuerso. Sic ergo dicendum est, quod si consideretur relatio vt relatio est, præsupponit processionis intellectum: si autem consideretur vt est constitutiua personae, sic relatio quæ est constitutiua personae, a qua est processio, est prior secundum intellectum quā processio: sicut paternitas in quantum est constitutiua personae patris, est prior secundum intellectum, quā generatio. Relatio autem quæ est constitutiua personae procedentis, etiā in quantum est constitutiua personae, est posterior secundum intellectum, quā processio: sicut filiatio, quā natiuitas. & hoc ideo, quia persona procedens intelligitur, vt terminus processionis.

AD PRIMUM ergo dicendum, q̄ magister loquitur de paternitate considerata secundum q̄ relatio est. Et similiter dicendum ad secundum & tertium.

AD QVARTVM dicendum, quod in rebus in quibus relationes sunt accidentia, oportet quod relatio præsupponat distinctionem: in diuinis autem relationes constituunt tres personas distinctas.

AD QVINTVM dicendum, quod paternitas est de intellectu filiationis, & e conuerso, secundum quod utrumque consideratur, vt relatio quædam. Sic autem dicimus quod relationes sequuntur processionem ordine intellectus. Alia duæ rationes procedunt de relationibus secundum quod sunt constitutiua personarum.

Ad argumē
ta in cōtra
rium.

Cap. 4. par.
1. a medio il
lus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum spiritus sanctus procedat a filio.

QVARTO quaeritur vtrū spiritus sanctus procedat a filio. Et videtur q̄ non. Dicit n. Diony. in 4. capit. de diu. nomi. quod filius & spiritus sanctus sunt sicut flores deigenæ diuinitatis. Flores autem nō est a flore. ergo spiritus sanctus non est a filio.

¶ 1 Præ. Si filius est principiu spiritus sancti, aut hoc

habet a se, aut ab alio. A se non habet: non enim filio in quantum filius est, conuenit esse principium, sed magis esse a principio. Si autem h̄t a patre, oportet q̄ hoc modo sit principium sicut pater: pater autem est principium per generationem. ergo filius erit principium spiritus sancti per generationem, ita spiritus sanctus erit filius filii.

¶ 3 Præ. Quicquid est cōe patri & filio, similiter conuenit vtriq̄. Si ergo esse principium est cōe patri & filio, filius erit principium eo modo quo pater: pater autem est principium per generationem. ergo & filius, & sic idem quod prius.

¶ 4 Præ. Filius ideo filius est, quia procedit a patre, & est uerbum ipsius: Spiritus autem sanctus dicitur uerbum filij secundum Basilium, qui hoc accepit eo quod Apost. dicit Heb. 1. quod filius portat conuenia uerbo uirtutis suæ. Si ergo spiritus sanctus procedit a filio, oportet quod sit filius filii.

¶ 5 Præ. Licet fm rem paternitas, & filiatio p̄ prius sit in Deo q̄ in nobis, secundum illud Apostoli ad Eph. 3. ex quo. s. Deo patre omnis paternitas in celo & in terra nominatur: tamē secundum nomina impositionem hæc nomina translata sunt ab humanis ad diuina: sed in humanis procedens a filio uocatur nepos. Si ergo spiritus sanctus procedat a filio, erit nepos Dei patris, quod est absurdum.

¶ 6 Præ. Proprietas filij est in accipiendo: ex hoc filius dī, q̄ accipit naturam patris p̄ generationem. Si ergo filius ex se emittat spiritum sanctum, erit in filio proprietates cōtrariæ, quod est in cōueniens.

¶ 7 Præ. Quicquid est in diuinis, aut est cōe, aut principium. Emittere autem spiritum sanctum non est cōe toti trinitati: non n. conuenit spiritui sancto. ergo est proprium patris, & sic non conuenit filio.

¶ 8 Præ. Spiritus sanctus amor est, ut Aug. probat in lib. de Trin. Amor autem patris in filij gratius est non n. amat filiū quasi aliquid ab eo accipiens, sed solum quasi aliquid ei dans. Amor autem in filij gratius est non n. amat patrem quasi aliquid ab eo accipiens. Amor autem debitus est alius ab amore gratuito. Si ergo spiritus sanctus sit amor a patre & filio procedens, sequitur quod sit alius a seipso.

¶ 9 Præ. Spiritus sanctus est amor gratuitus: vnde ab eo profuunt diuisiones gratiarum, secundum illud primæ ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem uero spiritus. Si ergo amor filij in patre non est amor gratuitus, spiritus sanctus non est amor filij, non ergo procedit a filio.

¶ 10 Præ. Si spiritus sanctus pcedit a filio ut amor cum filiū amet patrem, sicut mater filij, oportet q̄ spiritus sanctus sicut procedit a patre in filium, procedat a filio in patrem, hoc autem est impossibile, ut uidetur: sequeretur enim q̄ pater aliquo filio reciperet, quod penitus esse non potest.

¶ 11 Præ. Sicut pater & filius diligunt se, ita filius spiritus sanctus, uel pater & spiritus sanctus. Si ergo spiritus sanctus procedit a patre & filio, quia pater & filius diligunt se, pari ratione quia pater & spiritus sanctus diligunt se, procedit spiritus sanctus a se ipso, quod est impossibile.

¶ 12 Præ. Dion dicit in 1. c. de diu. no. Vniuersali non est audēdum dicere aliquid, nec etiam cogitare de supersubstantiali occulta diuinitate, præterea quæ diuinitus nobis ex sacris eloquijs sunt expressa. In scriptura autem sacra non exprimitur quod spiritus sanctus procedat a filio: sed solum quod procedat a patre, secundum illud Ioan. 15. Cū uenerit

raclum quem ego mittam vobis a patre Spiritum veritatis, qui a patre procedit. Non ergo dicendum est, nec cogitandum, quod Spiritus sanctus procedat a filio.

¶ 13 Præt. In gestis i. Ephesine synodi sic dicitur, quod perlecto symbolo Nicene synodi, decrevit sancta synodus aliam fidem nulli licere proferre vel conscribere vel componere, præter definitam a sanctis patribus, qui in Nicea congregati sunt cum Spiritu sancto: præsumentes autem aut componere fidem alteram, aut protendere, aut proferre volentibus, conuerti ad notitiam veritatis, vel ex paganitate, vel ex Iudaismo, vel ex hæresi aliqua: hos, si quidem sint episcopi aut clerici, alienos esse episcopatu, & clericos a clericatu: si vero sint Laici, anathematizari, & similiter in gestis Chalcedonensis synodi post recitatum determinationem conciliorum subdit, eos autem qui ausi sunt componere fidem alteram, aut proferre, aut docere, aut tradere alterum symbolum volentibus vel ex gentilitate ad cognitionem veritatis, vel Iudæis, vel ex hæresi quacumque; conuerti, hos, si episcopi fuerint, aut clerici alienos esse episcopos ab episcopatu, & clericos a clero: si vero monachi aut laici fuerint, anathematizari. In præmissa autem concilij determinatione non habetur, quod Spiritus sanctus procedat a filio: sed solum quod procedat a patre. legitur etiam in symbolo Constantinopolitanae synodi. Credimus in Spiritum sanctum dominum & viuificantem, ex patre procedentem, cum patre & filio adorandum & conglorificandum, nullo ergo modo debuit addi in symbolo fidei quod Spiritus sanctus procedat a filio.

¶ 14 Præt. Si Spiritus sanctus dicitur a filio procedere, aut hoc dicitur per aliquam auctoritatem scripturæ, aut per aliquam rationem. Auctoritas quidem sacræ scripturæ ad hoc ostendendum nulla videtur esse sufficiens: nisi si quidem in sacris scripturis, quod Spiritus sanctus sit filius, sicut dicit Galat. 4. Misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, & Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. habetur etiam quod Spiritus sanctus sit missus a filio. Dicit enim Christus Ioan. 16. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Non autem sequitur, quod Spiritus sanctus procedat a filio ex eo, quod est filius, quia hoc huius multipliciter dicitur, scilicet Philof. Similiter etiam neque ex eo quod Spiritus sanctus dicitur missus a filio, quia licet filius non sit a Spiritu sancto, dicitur tamen a Spiritu sancto missus secundum illud Isaia 48. ex persona Christi. Et nunc misit me Dominus & Spiritus eius. Et Isaia 41. Spiritus Domini super me, ad euangelizandum mansuetus misit me. quod in se dicit Christus esse completum. Similiter etiam non potest per rationem efficaciter probari. licet enim Spiritus sanctus non sit a filio: adhuc tamen, ut videtur, distincti adinuicem remanebunt. differunt enim suis proprietatibus personalibus. Nihil ergo videtur cogere ad dicendum Spiritum sanctum procedere a filio.

¶ 15 Præt. Omne quod procedit ab aliquo, habet aliquid ab eo. Si ergo Spiritus sanctus procedat a duobus, scilicet a patre & filio, oportet quod a duobus accipiat: & sic videtur sequi quod sit compositus.

¶ 16 Præt. De ratione principij est, quod non sit ab alio scilicet Philof. in 1. Physic. sed filius est ab alio, scilicet a patre. ergo filius non est principium Spiritus sancti.

¶ 17 Præt. Voluntas mouet intellectum ad operandum: homo. n. intelligitur quando vult: sed Spiritus sanctus procedit per modum voluntatis ut amor, filius autem

per modum intellectus, ut verbum. non ergo videtur quod spiritus procedat a filio: sed magis e conuerso.

¶ 18 Præt. Nihil procedit ab eo in quo quiescit: sed Spiritus sanctus a patre procedit, & in filio quiescit, ut scribitur in passione beati Andrea. ergo Spiritus sanctus non procedit a filio.

¶ 19 Præt. Simplex non potest procedere a duobus, quia effectus esset simplicior & prior quam causa: sed Spiritus sanctus est simplex. Non ergo procedit a duobus, scilicet a patre, & filio.

¶ 20 Præt. Si aliquid perfecte procedit ab vno, superfluum est quod procedat a duobus: sed Spiritus sanctus perfecte procedit a patre. ergo superfluum esset, quod procederet a patre & filio simul.

¶ 21 Præt. Sicut pater & filius sunt vnum in substantia & natura, ita pater & Spiritus sanctus: sed Spiritus sanctus non conuenit cum patre in generatione filij, ergo nec filius conuenit cum patre in emissione Spiritus sancti.

¶ 22 Præt. Filius est radius patris, ut patet per Dionysium in principio Cælestis Hierar. Spiritus autem sanctus est splendor, splendor autem non est a radio, ergo nec Spiritus sanctus est a filio.

¶ 23 Præt. Filius est quoddam lumen patris, cum sit verbum eius. Spiritus autem sanctus est sicut calor, est enim amor quidam: unde & super Apostolos in specie ignis apparuit. Act. 2. Calor autem non est a lumine. ergo nec Spiritus sanctus a filio.

¶ 24 Præt. Damasc. dicit quod Spiritus sanctus dicitur esse filij: sed non a filio.

SED CONTRA est, quod Athanasius dicit, Spiritus sanctus a patre & filio non factus, nec creatus, nec genitus: sed procedens.

¶ 2 Præt. Spiritus sanctus dicitur tertia in trinitate persona, secunda filius, prima pater: ternarius autem procedit ab vnitatem mediante binario, ergo Spiritus sanctus procedit a patre, mediante filio.

¶ 3 Præt. Cum inter diuinas personas sit summa conuenientia, quælibet diuinarum personarum ad aliam habet immediatam germanitatem: hoc autem non esset si Spiritus sanctus non esset a filio. tunc enim filius, & Spiritus sanctus non haberent germanitatem adinuicem immediate: sed solum mediante patre, in quantum ambo sunt ab vno. ergo Spiritus sanctus est a filio.

¶ 4 Præt. Diuina personæ non distinguuntur ab inuicem, nisi secundum originem. Si ergo Spiritus sanctus non esset a filio, non distingueretur ab eo, quod est in conueniens.

RESPON. Dicendum, quod si ea quæ supra determinata sunt, necesse est Spiritum sanctum a filio procedere. oportet. nisi filius & Spiritus sanctus sunt duæ personæ, & alia sit processio vnius, & alia alterius. Ostensum autem est supra, quod non possunt esse duæ processiones in diuinis, nisi secundum ordinem processionum, ut scilicet a procedente secundum vnam processionem sit alia processio. Necesse est ergo, quod Spiritus sanctus sit a filio: sed præter hanc rationem et ex alijs rationibus de necessitate probatur, quod Spiritus sanctus sit a filio.

Oportet. n. quod omnis differentia aliquorum, sequatur ex prima radice distinctionis ipsorum: nisi forte sit differentia per accidens, sicut ambulans differt, a sedente. & hoc ideo, quia quæcunque per se insunt alicui, vel sunt de essentia eius, vel consequuntur essentialia principia, ex quibus est prima radix distinctionis rerum. In diuinis autem non potest esse aliquid per accidens: quia omne quod inest alicui per accidens, cum sit extraneum a natura eius, oportet quod conueniat ei ex aliqua exteriori causa, quod non

In principio de cælesti hierar.

In Symbolo fidei quod in ecclesia capitur

Vide. r. par. q. 36. art. 2. 1. dist. 11. ar. 14. & contra genti. c. 24. & 25. Ex ar. 2. huius q.

D. 28.

Syn. generali Conf. 6. c. 6.

o. n. c. 6.

concilio l. c. 22. in ex. c. 22.

1. c. 2.

non potest dici in diuinis. Oportet ergo q̄ omnis differentia diuinarum personarum adinuicē, sequatur ex prima radice distinctionis earum. Prima autē radix distinctionis patris & filij, est ex paternitate, & filiatione. Oportet ergo q̄ omnis differētia, quā est inter patrem & filium, sequatur ex hoc q̄ ipse est pater, & ille filius. Esse autē principium spiritus sancti non conuenit patri in quantum pater est, ratione paternitatis: sic enim non refertur nisi ad filium. vnde sequeretur q̄ Spiritus sanctus esset filius. Similiter autem nec hoc repugnat rationi filiationis: quia secundum filiationem non refertur ad alium, nisi ad patrem. Non ergo potest esse differentia inter patrem & filium in hoc, q̄ pater sit principium spiritus sancti: non autē filius. Item, sicut in libro de Synodis dicitur, Creatura proprium est q̄ voluntate sua Deus eam produxerit. Quod Hilarius ex hoc probat, q̄ creatura non est talis, qualis est Deus: sed qualem Deus eam voluit esse: quia vero filius est talis qualis est pater, dicitur q̄ pater genuit filium naturaliter. Eadem autem ratione Spiritus sanctus est a patre naturaliter, quia est similis & aequalis patri: natura enim producit sibi simile. Oportet autem quod creatura quae est a patre secundum suam voluntatem, sit etiam a filio: quia eadem est uoluntas patris & filij, similiter autem & eadem est natura utriusque. oportet ergo quod sicut Spiritus sanctus est a patre, ita sit a filio. Nec tamen sequitur, quod filius vel Spiritus sanctus sint a Spiritu sancto, licet & ipse habeat uiam naturā cum patre: sicut sequitur quod creatura est ab eo, in quantum habet uiam uoluntatem cum patre, propter repugnantiam quae sequeretur, si Spiritus sanctus diceretur esse a seipso, vel si ab eo diceretur esse filius, qui est eius principium. Hoc autē apparet alio modo. non enim potest esse in diuinis personis distinctio, nisi secundum relationes. Ea. n. quae absolute dicuntur in diuinis, essentiam significat, & communia sunt, ut bonitas, sapientia, & huiusmodi. Relationes autē diuersae non possunt facere distinctionem, nisi ratione suae oppositionis: diuersae enim relationes possunt esse unius ad idem. patet enim quod idem eundem potest esse filius, discipulus, & aequalis, & quae cūque aliae relationes, quae oppositionem non includunt. Patet autē quod filius distinguitur a patre per hoc, quod aliqua relatione ad ipsum refertur: & similiter Spiritus sanctus a patre distinguitur, propter aliquam relationem. Illae ergo relationes quantumcūque; uideantur disparatae, nullo modo poterūt distinguere spiritum sanctū a filio: nisi sint oppositae. Oppositio autē alia in diuinis esse non potest, nisi secundum originem, prout unus est alio. Nullo ergo modo filius, & Spiritus sanctus poterunt esse distincti per hoc, quod uterque diuersimode referatur ad patrem: nisi unus eorum referatur ad alterum, ut ab eo existens. Constat autem quod filius non est a Spiritu sancto: de ratione enim filij est, quod non referatur nisi ad patrem, ut ab eo existens. relinquuntur ergo de necessitate, quod Spiritus sanctus sit a filio. Sed quia potest aliquis dicere, quod ea quae sunt fidei, non sunt solū rationibus, sed auctoritatibus confirmanda: restat ostendere per auctoritates sacrae scripturae, quod Spiritus sanctus sit a filio. habet enim in pluribus sacrae scripturae locis, q̄ Spiritus sanctus sit filij: sicut Rom. 8. Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. & Galat. 4. Misit Deus spiritum filij sui in corda uestra. & Act. 16. Tentabat ire Bithyniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Non enim potest intelligi, q̄

F spiritus sanctus sit spiritus Christi solum secundum humanitatem, quasi ipsum replens: quia spiritus sanctus est alicuius hominis ut habentis, non autem ut dantis. Filij autem est spiritus sanctus ut dantis ipsum, secundum Iud. 1. Ioan. 4. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis: quia de spiritu suo dedit nobis. Et act. 5. dicitur, quod dedit spiritum sanctum obedientibus sibi. Oportet ergo quod dicitur esse spiritus sanctus filij, in quantum est diuina personae. Aut ergo dicitur esse absolute eius, aut dicitur esse eius, ut spiritus eius. si autem absolute, tunc oportet q̄ sit aliqua auctoritas filij respectu spiritus sancti. Apud nos enim potest dici aliquis esse alterius in quod, qui non habet auctoritatem respectu ipsius, sicut cum dicitur, Petrus est socius Ioannis: sed non potest dici, Petrus esse Ioannis absolute, nisi per quadam possessione eius: sicut seruus hominis esse dicitur esse domini. In diuinis autem hoc potest esse aliquid seruientis, vel subiectum: sed intelligitur ibi auctoritas secundum solam originem. Oportet ergo q̄ spiritus sanctus habeat originem a filio, & idem sequitur si dicatur spiritus sanctus esse filij, ut spiritus eius: quia spiritus secundum quod est nomen personale, importat relationem originis ad spirantem, sicut filius ad generantem. Similiter etiam inuenitur in scripturis, quod filius mittit spiritum sanctum, sicut supra dictum est. Semper autem mentens uidetur habere auctoritatem supra missum auctoritas autem in diuinis, ut dictum est, non est nisi secundum originem. vnde sequitur quod spiritus sanctus originem habeat a filio. Habetur autem et sacra scriptura, quod per spiritum sanctum configuramur filio, secundum illud Roman. 8. Accipiamus spiritum adoptionis filiorum, & Galat. 4. Quoniam estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda uestra. Nihil autem configuratur alicui, nisi per eam proprium characterem. In naturis etiam creaturae est, quod id quod conformatur alicui, est ab eo: sicut semen hominis non assimilatur equo, sed homini a quo est. Spiritus autem sanctus est a filio tamquam proprius character eius. vnde dicitur de Christo, 2 ad Corinth. 1. q̄ signauit nos & unxit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Expressus autem est quod habetur Ioan. 16. ex parte filij, de spiritu sancto dicens, Ille me clarificabit, quod de meo accipiet. Constat autem q̄ non accipit a filio spiritus sanctus, quasi prius non habens. quia si esset mutabilis & indigentis naturae. Constat ergo, q̄ aeterno accepit a filio: nec potuit accipere aliquid nisi non sit eius essentia ab aeterno. ergo accepit spiritus sanctus essentia de filio. Rationem autem quare a filio accepit spiritus sanctus, ipsemet filius subiicit dicens. Omnia quae cumq̄; habet pater, mea sunt, propterea dixi q̄ de meo accipiet, quasi diceret, quia eadem est essentia patris & mea, non potest spiritus sanctus esse de essentia patris, quin sit de mea essentia. Traditur etiam in Sacra scriptura, q̄ filius per spiritum operatur, sicut habet Rom. 15. Per me est Christus. miracula & alia bona, dicit Apostolus in spiritu sancto. i. per spiritum sanctum. & Heb. 9. dicitur q̄ per spiritum sanctum obtulit semetipsum. Quae documenta autem aliquis per aliquem dicitur operari, oportet quod uel operas det uirtutem operantem ei per quem operatur: sicut rex dicitur operari per praepositum uel balliuū: uel e conuerso dicitur eū dicitur Balliuus operari per regem. Oportet ergo si filius operatur per spiritum sanctum, quod uel ipse

Hilarius in
ii. de syno-
dis post me-
um illius.

tus sanctus det virtutē operatīā filio, vel filius spiritus sancto: & ita quod unus alteri det essentiam, cum virtus operatīa utriusque nō sit aliud, q̄ eius essentia. constat autem quod spiritus sanctus non dat essentia filio, cum filius non sit filius, nisi patris. relinquitur ergo quod spiritus sanctus sit a filio. Ex hac ergo ratione per ea, quae Graeci cōsistentur, potest idem haberi. cōsistentur enim ipsi quod spiritus sanctus est a patre per filium, & quod pater spirat spiritum sanctum per filium. Semper autē illud per quod aliquid producit, est principium eius, quod producit. Oportet ergo quod filius sit principium spiritus sancti. Si autem refugiant confiteri quod Spiritus sanctus sit a filio, quia filius est ab alio, & sic nō est prima radix originis spiritus sancti, manifestū est quod uane mouētur: nullus enim refugit dicere lapidem moueri a baculo, licet baculus moueatur a manu. nec iacob esse ab Isaac, licet Isaac sit ab Abraham. sed adhuc minus est in proposito refugiendum: est. n. una uis productiua patris & filii, qd nō accidit in mouētibz, & agentibus creatis. Vnde sicut. cōfundam est quod creatura sunt a filio, licet filius sit a patre, ita cōfundam est quod spiritus sanctus sit a filio, licet filius sit a patre. Manifestum est ergo quod dicentes spiritum sanctum esse a patre per filium, non autem a filio, propriam uocem ignorant. sicut Aristoteles de Anaxagora dicit. manifestum est ergo quod dicentes spiritum sanctum esse a patre per filium, non autem a filio, propriam uocem ignorant. sicut Aristoteles de Anaxagora dicit.

Ad PRIMVM ergo dicendum, quod filius & spiritus sanctus dicuntur flores deigenae diuinitatis. i. paternae, prout uterque a patre est: sed quantum ad hoc quod spiritus sanctus a filio est, potest dici filius esse radix, & spiritus sanctus flos. Non enim oportet ut similitudo rerum corporalium obseruetur, quantum ad omnia in diuinis.

Ad SECUNDVM dicendum, quod filius hoc hēt a patre, quod se spiritum sanctum emittat. Vnde & eodē modo cōuenit ei, sicut & patri: sed pater nō est principium diuinitatis, sed pater nō modo tantum, sed quod uis, per generationem & spirationem. Vnde nō potest cōcludi, quod filius sit principium spiritus sancti per generationem: sed est fallacia consequentis, & praecipue cum nec etiam pater sit principium spiritus sancti, per generationem, & similiter dicendum est ad TERTIVM.

Ad QUARTVM dicendum, quod spiritus sanctus non potest dici uerbum proprie, sed communiter, prout omne quod est manifestariuum alicuius, uerbum ipsum dicitur. Spiritus enim sanctus est manifestariuum filij, secundum quod de Spiritu sancto filius dicit Ioan. 16. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Filius autem proprie dicitur uerbum, quia cōceptio intellectus diuini.

Ad QVINTVM dicendum, quod in humana origine dicitur nepos quod eodē modo procedit a filio, sicut filius a patre: Spiritus uero non procedit in diuinis a filio, sicut filius a patre: & ideo ratio non sequitur.

Ad SEPTIMVM dicendum, quod eē principium nō est contrarium ei, quod est eē a principio: nisi intelligatur respectu eiusdem. nō. n. potest esse aliquid principium eius a quo est, sicut a principio. Vnde non sequitur, quod in filio sint contrariae proprietates: si sit a patre sicut a principio, & sit principium spiritus sancti.

Ad SEPTIMVM dicendum, quod oē quod est in diuinis, est cōmune uel propriū: sed proprium dupliciter dicitur, uno modo simpliciter & absolute, quod uni soli cōuenit, sicut risibile homini. Alio modo dicitur aliquid

A propriū, non simpliciter, sed ad aliquid, ut si dicatur quod rationale est proprium homini in comparatione ad equū, licet & alij cōueniat. f. angelo. Est ergo in diuinis aliquid commune, quod cōuenit tribus personis, ut esse Deum, & huiusmodi aliquid quod est proprium simpliciter, quod cōuenit uni personae tantum: & aliquid quod est propriū quo ad aliquid, sicut spirare spiritum sanctum, est proprium patri & filio per respectum ad spiritum sanctum. tale enim proprium oportet in diuinis poni, etiā si spiritus sanctus nō sit a filio: quia esse ab alio, adhuc remanet propriū filio, & spiritus sancto in cōparatione ad patrem.

Ad OCTAVVM dicendum, quod nomen debet in personis diuinis, si quis recte diuidere uelit, nō omnino recte sonat: quia debitum quandam subiectionem & obligationem importat, quae in diuinis esse nō possunt. Richardus tamen de sancto Vict. in suo lib. de Trin. uirtutem distinctionem amoris gratuiti & debiti: nec intelligit per gratuitum, nisi quod non est ab alio: per debitum uero quod ab alio est, secundum quem modum nihil prohibet intelligi eundem amorem esse gratuitum, ut est patris, debitum uero ut est filij. Idem est enim amor quo pater, & quo filius amat: sed hunc amorem filius a patre habet, pater uero a nullo.

Ad NONVM dicendum, quod spiritus sanctus est tantum gratuitus amor, secundum quod amori gratuito contraponitur mercenarius amor, quo aliquid nō propter seipsum amatur: sed propter aliquē extrinsecum fructum. Secundum uero quod gratuitus amor dicitur, propter hoc quod ab alio sumit originem, non est contrarium spiritus sancti, quod sit gratuitus amor. Nā & ille amor quo per spiritum sanctum Deum diligimus, originem habet ex his, quae nobis a Deo sunt data: & sic nihil prohibet etiam amorem filij, qui ab alio habet quod amat spiritum sanctum esse.

Ad X. dicendum, quod spiritus sanctus & a patre procedit in filium, & a filio in patrem: non quidem sicut in recipientem, sed sicut in obiectum amoris. Dicitur. n. spiritus sanctus a patre in filium procedere, in quantum est amor, quo pater amat filium: & similitudine potest dici, quod spiritus sanctus est a filio in patrem, in quantum est amor quo filius patrem amat: potest autem intelligi quod procedat a patre in filium, in quantum filius a patre accipit uirtutē spiritus sancti spirandi: sed sic nō potest dici quod procedat a filio in patrem, cum a filio nihil accipiat pater.

Ad XI. dicendum, quod hoc uerbum, Diligit, non solum dicit emissionem amoris, sed etiam quandā affectionem uel dispositionem secundum amorem. Ea uero quae in diuinis emissionem dicunt, personaliter tantū accipi possunt, ut generare, spirare, & huiusmodi. Quae uero nō important emissionem, sed magis ad informationem eius pertinet de quo dicuntur, essentialiter in diuinis dicuntur, ut esse bonum, intelligentem, & huiusmodi. & inde est quod spiritus sanctus dicitur diligere, nō quasi amorem emittēs: sic enim cōuenit tantum patri & filio, sed secundum quod diligere sumitur essentialiter in diuinis.

Ad XII. dicendum, quod hoc regulariter in sacra scriptura inuenitur, quod id quod dicitur de patre, oportet quod de filio intelligatur, & quod dicitur de ueroque uel altero eorum, oportet intelligi de spiritu sancto, etiā si dictio exclusiva ponatur, praeter illa tantum quibus personae diuinae ab inuicem distinguuntur: sicut quod dicitur Ioan. 16. Haec est uita aeterna, ut cognoscāte solum Deum uerum, & quem misit

lib. 3. c. 3. & 11. c. 17. 18.

etiam ad...

lib. 3. c. 3.

lib. 3. c. 3.

At Iesum Christum. Non enim potest dici quod filio non conveniat esse Deum verum, quo ipse filius soli patri attribuit: quia cum pater & filius unus sint. licet non unus, oportet quod de patre dicitur, de filio quoque intelligi. Nec etiam negandum est (quia ibi de spiritu sancto mentio non habetur) in cognitione spiritus sancti, vitam aeternam non esse, cum sit una cognitio trium. Similiter autem non est subtrahenda spiritui sancto patris filijque cognitio, licet Mat. 11. dicatur, Nemo novit filium nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius. unde cum hoc, quod est habere ex se spiritum sanctum procedentem, non pertineat ad rationem paternitatis & filiationis, quibus pater & filius distinguuntur, oportet, ut cum dicitur in Euangelio quod spiritus sanctus de patre procedit, in hoc ipso intelligatur quod procedat a filio.

Ad XIII. dicendum, quod doctrina catholice fidei sufficienter tradita fuit in simbolo niceno, unde sancti patres in sequentibus synodis non intererunt aliquid addere. sed pro insurgentes hereses, id quod implicito continebatur explicare studuerunt. unde in determinatione Calcedonensis synodi dicitur, Praesens nunc sancta, & magna atque uniuersalis synodus, per declarationem hanc ab initio inconcusam docens, definitur principaliter trecentorum. 18. sanctorum patrum, qui in Nicea conuenerunt, fide manere * interabilem. & pro illos quidem qui aduersum spiritum sanctum pugnarunt, posteriori tempore a patribus apud Constantinopolim centum 50. congregatis, de substantia spiritus traditam doctrinam corroborat, quam illi omnibus nota fecerunt, non quasi quidem aliquid esset minus in precedentibus inferretes. sed de spiritu sancto intellectum eorum aduersus eos qui dominum eius respicere tentauerunt, scripturarum testimonijs declarantes & per hunc modum dicendum est, quod processio spiritus sancti a filio implicito in simbolo Constantiano continetur, inquam cum dicitur tunc tunc tibi quod procedit a patre: quia quod de patre intelligitur, oportet & de filio intelligi, cum in nullo differant, nisi quia hic est filius, & ille pater: sed propter insurgentes errores eorum qui spiritum a filio esse negabant, conueniens fuit ut in simbolo ponere, non quasi aliquid additum: sed explicite interpretatum quod implicito continebatur. Sicut si insurgeret heresis quae negaret spiritum sanctum esse factorem caeli & terra, oporteret hoc explicite poni, cum in praedicto simbolo hoc non dicitur, nisi de patre. Sicut autem posterior synodus potestate habet interpretandi symbolum a priore simbolo conditum, ac ponendi aliqua ad eius explanationem, ut ex praedictis patet: ita et Romanus Pontifex hoc sua auctoritate potest, cuius auctoritate sola, synodus congregari potest, & a quo sententia synodi confirmatur, & ad ipsum a synodo appellatur. Quae omnia patet ex gestis Calcedonensis synodi. Nec est necessarium, quod ad eius expositionem faciendam uniuersale concilium congregetur, cum quandoque id fieri prohibeant bellorum dissidia, sicut in septima synodo legitur, quod Constantinus Augustus dixit, quod propter imminuentem bella uniuersaliter Episcopos congregare non potuit: sed tamen illi qui conuenerunt, quaedam dubia in fide exorta, sequentes sententiam Agathonis Papae, determinauerunt, scilicet quod in Christo sint duae voluntates, & duae actiones, & similiter Patres in Calcedonensi synodo congregati, secuti sunt sententiam Leonis Papae, qui determinauit Christum esse in duabus naturis post

incarnationem. Attendi tamen debet, quod ex determinatione principalium conciliorum hinc, quod spiritus sanctus procedit a filio. Suscepimus. n. Calcedonensis synodus, sicut in eius determinatione dicitur epistolas beati Cyrilli Alexandrinae ecclesiae praesulis synodice ad Nestorium, & ad alios per orientem. In quarum una sic legitur, Quoniam ad demonstrationem suae unitatis Christus uerebat suo spiritu ad magnas operationes, glorificari se dicebat ab eo, uelut si quis dicitur eorum qui facti sunt, in ista sibi fortitudine uel disciplina: uel de quolibet, quia glorificabitur. Sic. n. & est in subsistentia spiritus specialis, uel certe intelligitur per se, facti quod spiritus est & non filius sed tamen non est alienus ab eo. Spiritus. n. ueritatis nominatur, & est spiritus ueritatis, & profuit ab eodem denique & ex Deo patre. Nec obstat, quod dicitur profuit & non procedit, quia sicut ex praedictis patet, hoc uerbum procedit, est communissimum eorum quae ad originem spectant. Unde quicquid emittitur uel profuit, uel quocumque modo exoritur, ex hoc sequitur quod procedat. hinc est in determinatione quinti concilii Constantinopolitani, Sequitur per omnia sanctos patres & Doctores ecclesiae, Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium Theologum, & Gregorium Nicenum, Ambrosium, Augustinum, Theophilum, Ioannem Constantinopolitanum, Gulelmum, Leonem, Proculum, & suscepimus quae de recta fide ad condemnationem haereticorum exposuerunt: patet autem quod a pluribus horum doctrina fidei traditum est, quod spiritus sanctus procedit a filio, a nullo uero eorum inuenitur esse negatum. unde non est contra concilia: sed eis conueniens, quod spiritus sanctus procedere dicatur a filio.

Ad XIII. dicendum, quod licet hoc huiusmodi tripliciter dicatur, tamen in diuinis hoc intelligi non potest, nisi secundum habitudinem originis. Cuius missionem uero sciendum est, quod in hoc oes Doctores continent, quod persona non mittitur nisi quae alicuius est, unde patri qui a nullo est, penitus non conuenit mitti: sed quantum ad personam a qua sic mittitur diuersa est Doctorum sententia. Athanasius autem quidam alij dicunt, quod nulla persona mittitur temporaliter, nisi ab illa a qua est aeternaliter: sicut filius mittitur temporaliter a patre, a quo ab aeterno processit: & secundum hoc infallibiliter concludi potest, si spiritus sanctus a filio mittitur, quod aeternaliter ab eo existat. Quod uero dicitur filius a spiritu sancto mitti, intelligendum est de filio secundum humanam naturam, qui a spiritu sancto missus est ut praedicandum, unde significanter dicitur Iu. 6. ad Euangelizandum pauperibus misit me. & sic exponit Athanasius in libro de spiritu sancto: licet Hilarius non exponat, ut per spiritum intelligatur pater, facti quod ritus aeternaliter sumitur in diuinis. Augustinus uero quod persona procedens temporaliter mittitur, ea etiam, a qua aeternaliter non procedit. Nam et missio diuinae personae intelligatur secundum quem effectum in creatura, quae est a tota trinitate persona missa a tota trinitate mittitur, ut in missione non intelligatur auctoritas mittentis ad personam quae mittitur: sed causalitas ad effectum, secundum quem dicitur mitti persona. Non autem ex ratione probans spiritum sanctum a filio procedere per distinctionem ipsorum, per hoc quod proprietatibus distinguuntur: quia proprietates illae reuerae sunt, & distinguere non possunt, nisi ad inueniendum opponantur, sicut ex dictis patet.

In quatuor synodo generali, & est. 2. Constanti no. actione. 6. fol. 174. i nouis exc. par. tom. 2. Concil. hinc in cor. impublium.

Loco par. quae citat.

In 6. syno. generali & est. 1. Constanti. in episc. Constanti illi pra. fixa fol. 899. i nouis exc. par. tom. 2. ad. 1. & 6. to. 2. Conc.

¶ 7 Itē, Non est idē pcedere p modū naturæ, q̄ pcedere p modū amoris: sed nomine filii designatur persona procedens p modū naturæ: noīc autē Spiritus sancti designatur persona procedens per modū amoris. ergo Spiritus sanctus distinguit a filio, et si ab ipso nō pcedat, p solā processione, differētiā.

¶ 8 Itē, In patre inveniuntur actiua generatio, & actiua spiratio, sed generare & spirare in diuinis distinguūt psonas. ergo sicut filius est a patre vt persona distincta per hoc, q̄ a patre generatur, ita Spiritus sanctus est a patre, vt persona distincta per hoc, quod a patre spiratur. Sic ergo sunt tres personæ in diuinis, etiam si Spiritus sanctus a filio non pcedat.

¶ 9 Itē, Ansel. in lib. de pcessione. Spūs sancti dicit, q̄ Spiritus sanctus ita pfecte est a patre, sicut a patre & filio: sed a patre & a filio ē sicut distinctus ab utroq; ergo si a p̄feso eēt, remaneret ab utroq; distinctus.

¶ 10 Item, Pater est sufficiens & pfectum principium. pfectum autem principium alicuius, nō indiget alio ad pfecte producendū id, cuius est principium. ergo pater non indiget filio ad hoc q̄ producat tertiā personā. scilicet Spiritum sanctum. ergo dato q̄ Spiritus sanctus non pcederet a filio, adhuc essent tres personæ distinctæ in diuinis.

¶ 11 Itē, Remoto posteriori nō mouet de necessitate prius: sicut remoto hoīe non mouetur aīal. De personis autē diuinis tria dicuntur. scilicet processio, cōmuniō, & germanitas. rō autē processione pcedit rōnem cōmuniōis & etiā rōnem germanitatis. In diuinis autē nō esset cōiō uel germanitas, nisi esset pluralitas personarū, quæ per processionem multiplicantur. ergo remota cōiōne, & germanitate in diuinis, adhuc remanet processio: licet ergo patris & filii nō sit cōiō ad spirandū Spiritum sanctum, neque sit germanitas Spiritus sancti. ad filium in hoc q̄ ab ipso pcedat, adhuc remanet processio Spiritus sancti a patre, & ita remanent tres personæ distinctæ, scilicet duæ procedentes, & una a qua pcedit.

¶ 12 Itē, In diuinis dicuntur p̄prietates, relationes, & notiones. Rō autē p̄prietatis p̄p̄ est quā rō relatio nis, uel notionis: quia prius est intelligere personas constitutas p̄prietatibus personalibus, quā q̄ adinuicē referantur, uel innotescāt. Remotis etiam relationibus, adhuc remanēt p̄prietates cōstituentes psonas. ergo quāuis Spiritus sanctus nō referatur ad filium, ut ab eo existēs: adhuc tñ filius & Spiritus sanctus erūt psonæ distinctæ p suas p̄prietates.

¶ 13 Itē, Filiatio est p̄prietatis filii cōstituens personā ipsius; processio autē est p̄prietatis Spiritus sancti eius personā constituens. Filiatio autem non est processio, nec ei opponit̄ relatiue. ergo remota oī relatione Spiritus sancti ad filium, adhuc remanebunt filius & Spiritus sanctus personæ distinctæ.

¶ 14 Itē, Multi posuerunt Spiritum sanctū a filio non pcedere, qui tñ tres personas in diuinis posuerūt: sicut pater de gr̄cis. ergo quāuis Spūs sanctus a filio nō pcedat, adhuc remanet a filio distinctus.

¶ 15 Itē, Damas. dicit Spūs sanctū ex patre dicimus pcedere, nō autē ex filio: sed spūm filii noīamus. ergo quāuis a filio nō pcedat, adhuc remanet q̄ sit spūs filii: & ita remanet q̄ sit ab eo distinctus.

¶ 16 Itē, Sacti gr̄ci loquētes de filio & Spiritus sancto fm similitudinē corporaliū, dicunt eos esse sicut duos radios paternæ claritatis, & sicut duos riuos fontis diuinitatis q̄ est in patre, & sicut duos flores paternæ naturæ: sed radii, riuī, & flores distinguūt̄ ab inuicē, etiam si unus ab altero nō sit, ergo & fi-

lius & Spiritus sanctus distinguuntur ab inuicem.

¶ SED CONTRA, Boet. in lib. de Trinitate. dicit q̄ in diuinis sola relatio multiplicat Trinitatem: sed si Spiritus sanctus non pcedit a filio, non erit aliqua relatio Spiritus sancti ad filium. ergo non distinguuntur secundum numerum personæ ab eo.

¶ 2 Item, Ansel. in lib. de Processione Spiritus sancti dicit, q̄ pater & filius in oībus vnum sunt, nisi in his in quibus distinguit̄ inter eos relationis oppositio: & hoc propter essentia vnitatem; sed similit̄ vna essentia filij & Spiritus sancti. ergo in omnibus vnum sunt, nisi in his in quibus diuidit̄ inter eos relationis oppositio: sed si Spiritus sanctus non sit a filio, nullo modo diuidit̄ inter eos relationis oppositio. ergo nullo modo erunt distincti ab inuicem.

¶ 3 Item, Ric. de sancto Vict. 5. de Trinitate. dicit q̄ potest esse in trinitate nisi vna sola persona, quæ ab vna persona tantum. Si autem Spiritus sanctus sit a filio: sicut filius est ab vna persona sola. scilicet a patre, ita & Spiritus sanctus. ergo & filius & Spiritus sanctus erunt vna sola persona.

¶ 4 Item, In eodē libro dicit, q̄ nō p̄t in diuinis nisi vnus solus, qui de se pcedentē nō h̄at. Si autē Spiritus sanctus a filio non pcedat, sicut Spiritus sanctus nō h̄et de se pcedentē: ita nec filius habet ergo filius & Spiritus sanctus erunt vnus solus.

¶ 5 Itē, Vbi cūq; personæ per relationes distinguuntur, oportet referri quod personaliter distinguuntur. In diuinis autem, personæ p relationes distinguuntur nō enim possunt per aliquod absolutum distinguuntur, ergo quod non referuntur non distinguuntur: sed Spiritus sanctus non pcedit a filio, non referuntur ab eo. ergo non distinguuntur personaliter ab eo.

¶ 6 Item, Vnum oppositorum nō distinguit̄ ab inuicē, nisi ab eo in quo est reliquū oppositum: sicut per albedinem nō distinguitur aliquid, nisi ab eo in quo est nigredo. ergo & relatio non distinguitur in quo est, nisi ab eo in quo est opposita relatio: prius autem relatio Spiritus sancti per quam personaliter distinguuntur, est processio. Non ergo personaliter distinguuntur nisi ab eo in quo est opposita relatio, quæ est actiua spiratio, quæ non est in filio. Si Spiritus sanctus nō sit a filio, ergo si Spiritus sanctus sit a filio, non distinguitur personaliter ab eo.

¶ 7 Item, Ad relationem pertinentia in diuinis duo in cōmuni, a quo alius, & qui ab alio. sed qui ab alio non distinguitur personaliter per diuersum modum originis. Nam eadem persona patris, quæ est filius per generationem, & Spiritus sancti per processionem. ergo nec qui est ab alio per generationem, scilicet Spiritus sanctus, distinguitur ab eo qui est ab alio per generationem, scilicet a filio.

¶ 8 Item, Ric. 6. de Tri. assignās differētiā inter processiones filij, & Spiritus sancti dicit, Cōmuniōis iustitatis fuit, vt sic dicā, cā originis vnus. scilicet filij cōmuniō amoris fuit cā originis alterius. scilicet Spiritus sancti. Nō eēt autē processio Spiritus sancti ex cōmuniōis amoris, nisi pater & filius mutuo se amarent, & Spiritus sanctus ab eis pcederet. ergo si Spiritus sanctus a filio nō pcederet, nō eēt differētiā inter processionē Spiritus sancti, & generationem filij: & sic personaliter Spiritus sanctus esset a filio, distinctus.

RESPON. Dicendum, q̄ si qs recte cōsideret̄ Græcorum, inueniet, q̄ a nobis magis differunt verbis, q̄ in sensu. Nō enim cōcedunt Spiritum sanctum a filio pcedere, vel propter ignorantiam, vel propter quædam aliam

In esp. quod incipit, diligentiā, declinando ad finem.

Lib. 1. ca. 11. non multum remota a filio.

aliam causam concedunt tamen Spiritum sanctum esse spiritum filij, & esse a patre per filium, quod non possit dici si processio Spiritus sancti omnino esset a filio absoluta. unde datur intelligi, qd etiã ipsi Græci processionem Spiritus sancti, aliquem ordinẽ ad filium habere intelligunt. Dico autem quod si spiritus sanctus, non sit a filio, nec aliquo modo filius sit principium processionis Spiritus sancti, impossibile est quod Spiritus sanctus a filio personaliter distinguatur, & etiã impossibile est quod processio spiritus sancti differat a filij generatione. Quod quidem manifestum est, si quis consideret ea, ex quibus aliqui diuinarum personarum distinctionem manifestant: loquuntur enim quidam de distinctione personarum secundum relationes: alij vero secundum modos originis, quidam autem per comparationem ad essentialia attributa. Si ergo consideremus modum distinguendi personas per relationes, manifeste apparet qd spiritus sanctus personaliter a filio distingui non potest, si ab eo non procedat. Primo quidem, quia distinctio aliquorum ab invicem, non proprie potest esse, nisi vel propter distinctionem materialem seu quantitativam, vel propter distinctionem formalem. Distinctio autem secundum materialem & quantitativam distinctionem, inuenitur in corporalibus rebus in quibus eiusdem speciei sunt individua plura ex eo, qd forma speciei in diuersis partibus materie secundum quantitatẽ diuisionem inuenitur. unde & si aliquid est indiuiduum, qd constat ex tota materia, in qua possibile est esse formã speciei, impossibile est qd illius speciei sint individua plura, sicut probat Aristoteles de mundo, in principio cœli & mundi. huc autem modum distinctionis omnino oportet a diuinis remoueri, cum in eorum sit materia nec quantitas corporalis. Distinctio autem aliquorum habentium vnã naturã saltem generis, per diuisionem formalem esse non potest, nisi ratione alicuius oppositionis. unde inuenimus, qd cuiuslibet generis differentie sunt oppositæ. & ideo in natura diuina non potest nec esse nec intelligi aliqua distinctio, cum sit vna, non solum genere, sed numero, nisi per aliquam oppositionem. unde cum personæ distinguantur in diuinis, oportet qd hoc sit per aliquam oppositionem relationem, quia alia oppositio in diuinis esse non potest & hoc satis manifeste apparet. Nam quantum tunc inuenitur aliqua diuidantur secundum rationem diuersam, sicut essentialia attributa, non distinguunt personas, quia ad invicem non opponuntur. Sic et plures notiones inueniuntur in vna persona diuina, propter hoc qd oppositionem ad invicem non habent, sicut in patre, innascibilitas, paternitas, & spiratio actiua. Ibi enim primo inuenitur distinctio, vbi primo occurrat oppositio relatiua, sicut in hoc qd est esse patrem & filium. vbi ergo non est oppositio relatiua in diuinis, non potest esse realis distinctio, quæ est distinctio personalis. Si autem spiritus sanctus non procedat a filio, non erit oppositio aliqua inter filium & spiritum sanctum, & ita non distinguetur personaliter spiritus sanctus a filio. Nec potest dici qd ad talẽ distinctionem faciendam, sufficiat oppositio affirmatiua & negatiua: quia talis oppositio sequitur distinctionem, non autem distinctionem causat, cum existens ab altero distinguatur, per aliquid sibi inhærens substantialiter vel accidentaliter: quod autem hoc non sit hoc, sequitur ex hoc quod distincta sunt. Similiter etiam patet quod veritas cuiuslibet negatiuæ in existentibus supra veritatem affirmatiuam fundatur: sicut veritas huius negatiuæ, Aethiops non est al-

A bus, fundatur supra veritatem huius affirmatiuæ, Aethiops est niger: & ideo oportet omnem differentiam, quæ est per oppositionem affirmatiuam, & negationis, reduci in differentiam alicuius affirmatiuæ oppositionis, unde non potest esse prima distinctio ratio inter filium, & spiritum sanctum ex hoc, qd filius est genitus non spiratus, alius spiratus non genitus: nisi præintelligatur distinctio inter generationem, & spirationem, & inter filium & spiritum sanctum, per aliquam oppositionem duarum affirmatiuam. Secundo, quia sicut Augustinus in libro de Trinitate in diuinis quod dicitur absolute, est cõe tribus personis. Vnde relinquatur qd diuinarum personarum distinctio esse non possit, nisi sibi id quod aliquid dicitur: hæc enim duo prædicamenta sunt in diuinis. Prima autem distinctio quæ in diuinis sibi relatione inuenitur, est per hæc duo, a qua alius, & quod a nullo. Si autem alterum eorum subdistinguiendum est, si quod est ab alio, oportet qd subdistinguat per ea, quæ sunt eiusdem rationis. Vt enim Philosophus docet 8. Metaphysicorum. Si quis in subdiuidendo utatur his, quæ sunt per accidens, & non per se, non rectum diuisionis ordinem sequitur: sicut si diceretur, animalium aliud est rationale, aliud irrationale: irrationalem uero aliud albu, aliud nigrum, non esset recta diuisio: quia cum ex his quæ sunt per accidens, non fiat vnũ simpliciter, ultima species ex differentis multis constituta non esset vnũ simpliciter. Oportet ergo si in diuinis, quod est ab alio distinguatur, vel subdiuidatur, qd hoc sit per differentias eiusdem rationis, ut videlicet eorum quæ sunt ab alio, vnus eorum ab eorum altero sit: & hoc importat differentiam processionum, quæ significat ut cum dicitur, quod vnus procedit per generationem, alius per spirationem. Vnde Ricardus, de Trinitate hoc modo distinguit, procedentem ab alio, quod vnus habeat aliu de se procedentem, alius uero non. Tertio, quia cum in patre sint duæ relationes, scilicet paternitas & actiua spiratio, sola paternitas constituit personam patris. Vnde dicitur proprietas, siue relatio personalis spiratio uero actiua est relatio personæ non personalis, quasi personæ iam constitutæ interueniens. Ex quo patet qd generatio actiua siue paternitas, sibi ordinem intelligendi præsupponitur ad spirationem. Oportet ergo qd similiter filiatione, quæ paternitati per oppositionem respondet, sibi aliquid ordinem præsupponatur ad spirationem passiuam, quæ est processio Spiritus sancti. aut ergo ita qd spiratio passiuam intelligatur superuenire filiationi in eadẽ persona, sicut spiratio actiua paternitati; & sic erit in eadẽ persona spiratio, & nati, sicut generantis & spirantis: aut oportet qd aliqui aliu ordinem habeat filiatione ad spirationem passiuam. Non est autem ordo in diuinis nisi nature, sibi quod aliquis est ab aliquo, ut dicit Augustinus relinquatur quod vel sit una persona filij, & Spiritus sancti spirati, uel quod Spiritus sanctus sit a filio. Si quis autem distinctionem diuinarum personarum per ipsam originem consideret, non per relationes originis idẽ sequitur, sicut ex his quæ dicentur apparebit. Primo quidem, quia si quis proprietatem diuinæ nature consideret, impossibile est in Deo esse pluralitatem personarum, nisi per hoc quod una ab alia oriatur: nullo autem modo per hoc, quod duæ oriuntur ab una. Quod patet, si quis consideret qualiter in diuersis rebus distinctio inuenitur. In rebus enim materialibus, in quibus possibile est fieri multiplicationem per distinctionem materialem, & quantitatis, ut dictum est, possibile est duo individua vnus speciei ex aquo de habere, sicut & duæ

Quæst. dist. S. Tho. N 2 partes

li. 6. cap. 2. tom. 3.
li. 4. c. 10. & li. 4. c. 15.
In li. decret. & unitate. c. 13. tom. 9.
In istomet articulo.

Li. 8. cō. 10.
rom. 3.

partes quantitatis ex æquo se habent, ubi autem in-
venitur prima differentia secundum formam, ibi
impossibile est quod aliqua duo se habeant ex æquo.
Vt enim Philoso. dicit 8. Metaph. Formæ rerū sunt
sicut numeri, in quibus variantur species per unita-
tis additionem vel subtractionem: & formales rerū
differentiæ consistunt in quodam perfectionis
ordine. Nam planta specie differt a lapide in hoc,
quod superaddit uitam: animal uero brutum a planta
in hoc, quod superaddit sensum: homo uero a bruto in
hoc quod superaddit rationem, & ideo in rebus imma-
terialibus in quibus non potest esse multiplicatio
secundum diuisionem materiæ, impossibile est quod
sit pluralitas, nisi cum ordine quodam. In substanti-
is quidem immaterialibus creatis est ordo perfe-
ctionis, secundum quod unus angelus est perfectioris
naturæ, quam alius, & quia quidam Philoso. credi-
derunt, quod omnis natura imperfecta crearetur a per-
fectiori: ideo dixerunt quod in substantiis separatis non
potest esse multiplicatio, nisi per causam & causam
quod tamen recta fides non tenet, quia credi-
mus ex ordine diuinæ sapientiæ, differentes ordines
substantiarum immaterialium productos esse. Cū
autem in diuinis non possit esse ordo perfectionis,
ut Arriani posuerunt dicentes patrem filio esse ma-
iorem, & utrumque Spiritu sancto, relinquunt quod
pluralitas in diuinis personis esse non potest nec
intelligi nisi secundum ordinem originis solum, ut si filius
sit a patre, & Spiritu sancto a filio. Si enim Spiritus
sanctus non esset a filio, ex æquo respiceret patrem
quantum ad originem, unde vel non essent duæ perso-
næ, uel esset ordo inter eos perfectionis sicut Arria-
nos, uel esset inter eos materialis diuisionis, quod est im-
possibile, & hanc rationem sequens Hila. in lib. de Syn-
nodis dicit, quod ponere in diuinis duos ingenuos, id
est non ab aliquo existentes, est ponere duos Deos: quia
si non multiplicatio per originem ordinem oportet, quod sit
per ordinem naturarum, & ideo eadem est ratio si
inter filium & Spiritu sanctum originis ordo non po-
natur. Secundo quia quod procedit ab uno naturali-
ter, oportet esse unum, natura enim semper ad unum
se habet: sed quæ procedunt ab aliquo per uoluntatem
operantem possunt esse plura, licet sint ab uno, sicut
ab uno Deo diuersæ creaturæ processerunt secundum
uoluntatem ipsius. Constat autem quod filius proce-
dit a patre naturaliter, & non per uoluntatem, ut Arri-
ani dixerunt, & hoc ideo quia Hila. in lib. de Synodis
dicit, Quod naturaliter procedit ab aliquo, est tale
quale est ipsum a quo procedit: quod autem procedit
ab aliquo secundum uoluntatem agentem, non est ta-
le quale est illud a quo procedit: sed quale uult esse
illud. Filius autem talis est qualis est pater: creaturæ ue-
ro sunt tales, quales Deus uoluit eas esse. Vnde filius est
a patre naturaliter, creaturæ autem ab eo per uolun-
tatem. Similiter autem & Spiritus sanctus talis, est qualis est
pater: non enim est creatura, ut Arriani & Macedo-
ni dixerunt, unde oportet quod naturaliter a patre pro-
cedat, per quod dicitur ab Athanasio & aliis sanctis, esse
naturalis Spiritus patris, & filii. Impossibile est ergo,
quod filius & Spiritus sanctus procedant a patre, ni-
si hoc modo quod a solo patre procedit unus so-
lus: scilicet filius, & a patre, & filio in quantum unum sunt,
unus Spiritus sanctus. Tertio quia sicut Ric. in 5. de
Trinit. probat, impossibile est quod in diuinis sit media-
ra processio. Cū enim quælibet persona sit in alia,
oportet, quod quilibet diuina persona sit immediate ad aliam
ordinetur. Si autem filius, & Spiritus sanctus essent a

Post med. p.
6. pag.

Li. 2. de tri-
et li. 5. non
multi ante
finc. et in li-
de Synodis
a medio il-
lius.

Arhanasius
ex epi. ola-
eius qui di-
citur Spiritus
sanctus esse
creatura cir-
ca mediū, et
parum post
li. 5. cap. 9.

patre absque hoc, quod Spiritus sanctus esset a filio. Spi-
ritus sancti ad filium non esset immediatus ordo. Non
enim ordinarentur adinuenientem, nisi mediante uolun-
tate, quod existerent: sicut duo fratres ab uno patre gene-
rati. unde impossibile est, quod filius & Spiritus sanctus
hoc modo sint a patre: sicut duæ personæ distinetæ
quod unus eorum non sit ab alio. Si uero aliquis con-
deret distinctionem personarum per ordinem con-
tributa essentialia, pater etiam quod idem sequatur, ut
mo quidem, quia secundum hoc dicitur, quod filius proce-
dit per modum naturæ: Spiritus autem sanctus per
modum uoluntatis. Nam semper processio naturæ
est principium, & origo cuiuslibet alterius processio-
nis: omnia enim quæ per artem & uoluntatem uel in-
tellectum fiunt, procedunt ab his quæ secundum na-
turam sunt, & ideo Ric. dicit 6. de Trinita. quod inter
procedendi modos constat primum locum reser-
& ceteris principialem esse illum modum proce-
dendi, qui est filij a patre. Nam nisi iste præcelleret
ceterorum nullum existendi locum haberet omnino.
Secundo manifestum est si dicatur, quod filius procedit
processione intellectuali ut uerbum: Spiritus autem
sanctus processione uoluntatis ut amor. Non enim
potest esse nec intelligi, quod amor sit aliquid, quod non
est in intellectu præconceptum: unde quilibet amor
ab aliquo uerbo, loquendo de amore in intellectu
sua natura. Tertio idem apparet, si Spiritus sanctus
mus esse uiuificum quoddam spiramen diuinitatis, ut
dicit Athanasius. Omnis enim motus & actio uita ordi-
tur per intellectum, nisi ex imperfectione naturæ con-
trariū accidat. unde ex omnibus supradictis datur
intelligi, quod nec Spiritus sanctus esset alius a filio, si ab eo
non procederet, nec spiratio esset aliud a generatione.
AD PRIMUM ergo dicendum, quod Spiritus sanctus
distinguitur substantialiter a filio in hoc, quod origo
differt ab origine alterius: sed ipsa differentia origi-
nis est per hoc quod filius est a patre solo, Spiritus
sanctus a patre & filio. Quod patet per Ric. de
Trinit. Vnde qui in 2. de Trinit. dicit, Notandum quod
iusmodi differentia proprietatum in solo consilio
mero productionum. Nam prima eorum habet esse
nulla alia, altera ab una sola: tertia uero a gemina.
AD SECUNDUM dicendum, quod id quod dicitur
quod filius & Spiritus sanctus per hoc solum adinueni-
entur, quod diuerso modo procedunt, est con-
uerum: sed sicut ostensum est, diuerso modo proce-
dere non possent, nisi Spiritus sanctus a filio esset
de remoto quod Spiritus sanctus non sit a filio, cum
distinctio Spiritus sancti remouetur a filio. Est autem
sententia Anselmi in lib. de Processione Spiritus sancti
prius ponere ea in quibus nos conuenimus cum
gentibus Spiritu sanctum a filio esse: qui tamen
ritum sanctum a filio dicunt distinguere. unde uerba
prædicta Anselmi. inducta sunt magis, ut disputatio
suppositio quam ueritatis definitio.
AD TERTIUM dicendum, quod bene sequitur si sunt
modi originis in diuinis, quod sunt duæ personæ pro-
cedentes: sed duo modi originis esse non possunt
nisi per hoc quod Spiritus sanctus procedit a filio
ostensum est, & similiter dicendum ad quædam
AD QUINTUM dicendum, quod non oportet quod totæ
personæ subsistentes in diuinis, quorū sunt relationes.
Nam in una persona patris sunt duæ relationes. A
ternitas per quam refertur ad filium, & communis
spiratio per quam refertur ad Spiritu sanctum
ternitatis enim relatio constituit personam subsistentem:
sed relatio communis spirationis non est pro-
pria

prietas personam constituens: sed relatio personae subsistenti inherens. unde non sequitur si ex generatione & processione consequuntur duae relationes, quod propter hoc sint tamen duae subsistentes: potest etiam responderi, quod non sunt duae processiones: nisi unus procedentium sit ab alio, ut dictum est, & per hoc patet solutio ad sextum.

AD SEPTIMUM dicendum, quod illud quod procedit per modum amoris, oportet quod procedat ab eo, quod procedit per modum naturae, ut ex dictis patet.

AD OCTAVUM dicendum, quod spiratio distinguit spiritum sanctum a spirite, sicut generatio generatum a generante: non tamen ex hoc sequitur quod spiratus a generato distinguatur, cum & spirans & generans sint idem: nec propter hoc, quod idem non potest duabus processibus diuersis procedere: sed processiones in diuinis non possunt esse diuersae, nisi per hoc, quod unus procedentium est ab alio, ut ostensum est.

AD NONVM dicendum, quod spiritus sanctus ita perfecte est a patre, sicut a patre, & filio: non tamen propter hoc, quod a patre, & filio distinguitur: sed propter hoc, quod est a filio.

AD X. Dicendum, quod pater est sufficiens principium spiritus sancti, nec indiget alio principio ad spirationem spiritus sancti. Filius enim non est aliud principium spiritus sancti a patre: sed unum principium cum ipso.

AD XI. Dicendum, quod licet processio sit prius intellectu, quam cōio, sicut cōio quam proprietas: tamen processio spiritus sancti quod procedit quasi amor, & cōio, & nexus patris, & filij, non est prius secundum intellectum, quam communio. unde non oportet, quod remota communione remaneat processio: sicut animal est prius secundum rationem, quam homo, non autem animal rationale.

AD XII. Dicendum, quod eadem secundum rem in diuinis sunt proprietates, & relationes, & notiones, nisi quod proprietates sunt solum tres, scilicet paternitas, filiationis, & processio. Relationes autem sunt quatuor, addita praedictis proprietatibus tribus eiusdem spiratione, quae relatio quidem est, non tamen proprietas, quia non est uni personae cōueniens, sed duabus. Notiones vero sunt quinque, addita innascibilitate, quae non est relatio, sed notio, quia per eam pater innotescit. Est etiam proprietas, quia conuenit soli patri: non tamen proprietas personalis, quia non constituit personam patris. Quantum ergo ad rem, ordinem habere non possunt proprietates, relationes, & notiones, cum idem sub tribus contineatur. Si autem eorum ordo quantum ad proprias rationes requiratur, tunc notio prior est relatione secundum ordinem, quod aliquid dicitur prius quo ad nos: relatio autem & proprietas, secundum ordinem quo aliquid prius est secundum rem. Si autem relationis, & proprietatis ordinem requiramus, in rebus creatis non est eorum ordinem assignare. Nam aliqua proprietates est relatio, sed non omnis: similiter & aliqua relatio est proprietas: sed non omnis. Si tamen proprietates ab aliquo absoluto sumatur, sic proprietas primum est, eo ordine quo absolutum est prius relatio. In diuinis autem personis oportet, quod relationis ratio rationem proprietatis praecedat. Nam cum proprius sit, quod uni soli cōuenit, ratio proprietatis distinctionem praesupponit. In diuinis autem non potest esse aliquid distinctum, nisi per hoc, quod est ad aliquid, unde relatio, quae est distinctionis principium in diuinis, secundum rationem prior est proprietate. Sciendum tamen est, quod neque proprietates, neque relatio secundum homines, habent

rationem constituendi personam. Nam cum persona sit rationalis naturae indiuidua substantia, id quod est extra substantiam, persona constituitur non potest. Unde in rebus creatis, proprietates & relationes non sunt constituentes, sed magis aduenientes constitutis personis. In diuinis autem ipsa relatio, quae est et proprietates, est diuina essentia & ex hoc habet, quod id quod per eam constitutum est, sit persona: nisi enim paternitas esset diuina essentia, nullatenus hoc nomen patet signum caret personam: sed solum accidens relatum personae, sicut patet in personis humanis. paternitas ergo in quantum est diuina essentia, constituit hypostasim subsistentem in diuina natura: in quantum vero est relatio, distinguit: in quantum vero est proprietates, cōuenit uni personae; & non alii: in quantum vero est notio, est principium innotescendi personam. Sic ergo secundum ordinem intellectus, primum est, quod sit personam constituens: secundum, quod sit distinctus: tertium quod sit proprietates: quartum quod sit notio.

AD XIII. Dicendum, quod licet filiationis non opponatur relatiue processioni, tamen procedens opponitur relatiue filio, & per hoc processio a filiatione distinguitur.

AD XIV. Dicendum, quod licet Graeci non cōfiteantur spiritum sanctum a filio procedere, cōfiteantur tamen, filium esse aliquo modo principium originis spiritus sancti: quod pater ex hoc, quod dicitur spiritum sanctum a patre esse per filium, & spiritum sanctum esse filium. Nihilominus tamen aliquid implicite contradictionem implicat, quod nihil prohibet ab alio explicite nesciente concedi, & sic aliquis non intelligens potest dicere spiritum sanctum non esse a filio, licet a filio sit distinctus.

AD XV. Dicendum, quod in hoc, quod Damascenus spiritum sanctum esse filium confitetur, dat intelligere, quod origo spiritus sancti aliquo modo sit a filio.

AD XVI. Dicendum, quod spiritus sanctus, & filius dicuntur esse duo riuuli, in quantum procedunt ambo a patre: dicitur tamen & a Graecorum doctoribus, quod filius sit fons spiritus sancti: sed quod spiritus sanctus non est a filio, & idem potest dici de alijs similitudinibus.

Finis questionum de potentia Dei.

QUESTIONES DISPUTATAE. S. THOMAE AQUINATIS.

DE MALO.

QUESTIO I.

De malo in communi.

Et habet quinque articulos.

- ¶ Primo, Enim quaeritur utrum malum sit aliquid.
¶ Secundo, utrum malum sit in bono.
¶ Tertio, utrum bonum sit causa mali.
¶ Quarto, utrum malum conuenienter diuidatur per culpam, & poenam.
¶ Quinto, quid plus habeat de ratione mali, utrum culpa an poena.

ARTICVLVS PRIMVS.

QUESTIO est de malo, & primo quaeritur, an malum sit aliquid, & ut quod sit. Omne enim creatum aliquid est: sed malum est aliquid creatum, secundum illud Ier. 41. Ego dominus faciens pacem, & creans malum. ergo malum est aliquid.
Quaest. dist. S. Tho. N 3 ¶ 2. Prae.